

noktasız

düşünce dergisi

sayı 1
yaz 2020

pusula -SİZLİK

Paul Delvaux, *La Ville Inquiete*, 1941.

noktasız

Noktasız Dergi, ne akademinin fildişi kulelerine kapanan ne de sokağın gelip geçici gündemlerine kapılan bir grup üniversite öğrencisinin girişimleriyle, 2020 yılının başında kuruldu. İnsana ve dünyaya dair kaygıların alevlendirdiği düşünce üretiminin somutlaşmış hâli olan dergi, düşüncenin diyalektiğini yansıttığına inanılarak “noktasız” adını aldı. Nitekim tarihe nokta koyulamaz, karşıtların çatışkısı noktasızdır. Bu noktasız sürecin içerisinde Noktasız Dergi, çağının seyircileri değil, özneleri olma amacıyla kalemini silahı bellemiş kişilerin yapıtlarını yayımlamayı kendisine amaç edindi. Çabamızın evrensel düşünce mirasına ulusal bir katkı olmasını umuyoruz.

Genel Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Editör
Buse GÜRELİ
Gülsün ŞEN

Düzeltili
Zeynep İlayda ÖZKURT

Kapak Çizimi ve Tasarım
Hande Beril KÜÇÜKLER

Reklam ve Tanıtım
Elif ÖZMEN

Yazışma Adresi
noktasizdergi@gmail.com

    /noktasizdergi

 www.noktasizdergi.com

içindekiler

DENEME

**KAFESİN BİRİ BİR KUŞ
ARAMAYA ÇIKMIŞ**

Aslı Gümüş

MAKALE

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE
KÖY ENSTİTÜLERİNDE
FICHTE İZLERİ**

Buse GÜRELİ

KİTAP İNCELEMESİ

YÖNSÜZLEŞMİŞ SAVAŞLAR

Elif ÖZMEN

DENEME

CUMHURİYETİN PUSULASI

Elif ŞAFAK

DENEME

**POSTMODERN ÇAĞDA
HAKİKATİN ÖNEMSİZLEŞMESİ
OLARAK POST TRUTH**

Gülsün ŞEN

ÇEVİRİ

DÜŞ KİTSCHİ

Walter BENJAMIN

Çeviri: Hande Beril KÜÇÜKLER

MAKALE

**YÖNSÜZLEŞMİŞ BİR DEMOKRASİ
KAVRAYIŞINA ELEŞTİRİLER**

Suat Kutay KÜÇÜKLER

KİTAP İNCELEMESİ

**FÂRÂBİ'DE SİYASET VE AHLAK
İLİŞKİSİ**

Zeynep İlayda ÖZKURT

RÖPORTAJ

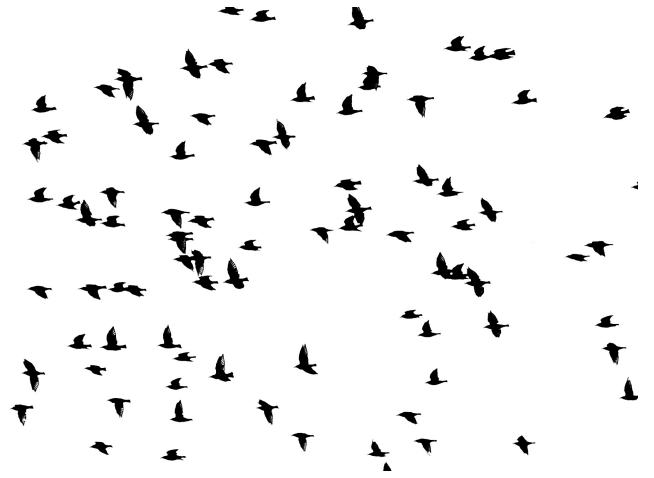
**TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
PUSULASI**

Prof. Dr. Ali Engin OBA

KAFESİN BİRİ, BİR KUŞ ARAMAYA ÇIKTI

Aslı GÜMÜŞ

İnsanoğlu varoluşundan itibaren ömrünü kendini bilmek dürtüsü içinde, “Ben kimim?” sorusuna cevap arayarak geçirir. Bu, sevgiyle beslenen zorlu bir hakikat arayışı olması bakımından meşakkatli ve dinamik bir süreçtir. Bazılarımız bunu tinsel boyutta tatminle ararken bazılarımız ise materyalist yollardan yürümeyi seçer. Nasıl ki Teiresias, görmeyen gözleri ile her şeyi görüyorsa, Oidipus da gören gözlerinden kurtularak bu görmeyi gerçekleştirmeye yönelmiştir. İşte bu taşlarla bezeli soğuk ve fırtınalı yollarda ilerlerken “gerçek”liği gösterecek şey “Gerçeklerin tümünü anlamaya muktedir miyim?” sorusudur. Bir bakıma bu soru için o yola güneş gibi doğan Baudrillard, simülasyon teorisi ile çağımızda yaşam pratiğinin hızla dönüştüğü post-modern “Batı dünyasına” dair eleştirel bir analiz ortaya koyar. Baudrillard bu analizinde gerçekliğin yok oluşunun sinyallerini verir ancak bu yok oluştan kastı ontolojik bir boyuttan ziyade bir gerçeklik olarak algılanmak istenen görünümün sahteliğidir. Aslında bu epistemenin içerisinde gözümüzü örten perde, “neyi bilebiliriz”in cevabını vermekle aralanabilir. “Ben kimim?”, “Neredeyim?” ve “Ne için varım?” sorularına verilen her cevap aslında bir simülakrdan ibarettir. Simülakrın tanımını, bir gerçeklik bazında algılanmak istenen görünüm olarak alırsak bu noktada insanın kendisini bilmesi aslında mümkün değildir. Akabinde varoluşçulara göre de mümkün olmadığı gibi A. Camus’nün fikriyatına hitaben de bu arayış bir “kısır oyun” olarak nitelendirilir. “Peki bu oyunda bize düşen ne?” sorusu kulaklarımızda yankılanırken buna verilecek en iyi cevap “Bu hayat sandığımız simü-

lasyonda, mesele -miş gibi yapmak değil, ‘gerçekmiş gibi yapmak’ durumunda ‘-miş gibi’ yapıyor olmanın gerçekliğini kabul etmektir.” olur. Aslında gerçek kaybolmuştur. Simülakr gerçekliğin ta kendisidir. Bu dünya için gerçeklik, düşünen ve sorgulayan her insan için bir soluklanma alanıdır. Bundan fazlası için beklentilerini yükseltmek insanoğlunu hayvanlardan ayıran istenç kavramının baltalanmasına sebebiyet verecektir.

Esasında varoluşumuzun uçup giden şimdiki zaman dışında dayanabilecek bir temeli yoktur. Bu temelin var olmayışı bize sunulan sim-îçi kavramların içerisinde bir kabul ediş doğurur. Bu

ön kabul altında yatan serzeniş Schopenhauer'un da dediği gibi "kesintisiz harekettir". Ona göre bu durum dağdan aşağı koşan bir adamın gidişatına benzer; adam durmaya çalışırsa düşer, ayakta kalmanın tek yolu ise koşmaya devam etmektir.¹ Bu nedenle hareket ve kaos, varoluşun temelidir. Ancak hiçbir zaman ispatı değildir. Çünkü insanoğlu gerçeklerin tümünü anlamaya muktedir olarak var olmamıştır. Kuşkusuz ki bu tür mülahazaların içerisinde ispat aramak sonsuz bir denizde limana direği kırılmış halde gitmeye benzer. Zira ne doğumumuzdan öncesi ne de ölümümüzden sonrası için bir fikrimizin olduğunu varsayarsak bilincimiz âdeta yaşadığımız anı aydınlatan bir şimşek gibi yanıp etkisini kaybeder. Biz ise gerisinde bıraktığı yağmurun altında zihinlerimizin ıslanmasına izin veririz. Sanki kötü bir güç, ötesi ve berisi için bize ışık olacak her şeyi eliyle kapatmış da bu körlemesine arayışımızda her duvara çarpışımızı keyifle seyreder gibi... Aslında bu halde hayatı tahammül edilebilir kılan şey bu simülakrın (dünya sandığımız şeyin) cehennemden ta kendisi, insanların da bu cehennemdeki şeytanlar olduğunu içten içe bilişimizden kaynaklanır.

Tüm bu kavramları kendi içinde özetleyen trajik yaşamı ve intiharıyla tanınan Sylvia Plath içinde sıkıştığı simülakr için Sırça Fanus kitabında şunları betimler:

"Sırça fanusun içinde ölü bir bebek gibi tıkanıp kalmış biri için dünyanın kendisi kötü bir düştür. Bir gün bir yerde o boğucu çarpıtmalarıyla sırça fanusun yeniden üzerime inmeyeceğini nasıl bilebilirdim?"²

Sözün özü, içinde bulunduğunuz bu büyük fanus (!) ister altından ister elmastan olsun sizin

için biçtiği bütün hisler varoluşunuzun pusulası olma niteliği taşımaz. Tabii kendiniz için bir pusula arıyor iseniz... Sylvia bu pusulanın peşinde savaşını vererek farkındalığın ağırlığını omuzlarında taşıyan genç bir kadın idi. Onun fanusu herkesten farklı olarak sırçadandı. Çünkü bu cehennem onun gözünde bilmemesi gerektiği kadar şeffaflık taşırdı... Fırtınalı yolları süzülerek geçen bir kuş olmak amacıyla kafesine yakalanmayan her özgür beyin için son bir serzeniş olarak Namık Kemal'in dizeleri ile bitirmek gerekirse...

"Yüksel ki yerin bu yer değildir,
Dünyaya gelmek hüner değildir..."

KAYNAKÇA

Plath, Sylvia. *Sırça Fanus*, çev. Handan Saraç, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012.

Schopenhauer, Arthur. *Dünyanın İstirabı Üzerine*, çev. Ferhat Jak İçöz, ed. Enis Köksaldı, 1. baskı, Epsilon Yayınevi, 2018.

¹ Arthur Schopenhauer, *Dünyanın İstirabı Üzerine*, çev. Ferhat Jak İçöz, ed. Enis Köksaldı, İstanbul: Epsilon Yayınevi, Ocak 2018, s. 28.

² Sylvia Plath, *Sırça Fanus*, çev. Handan Saraç, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012, s. 244.

CUMHURİYET DÖNEMİ KÖY ENSTİTÜLERİNDE FICHTE İZLERİ

Buse GÜRELİ

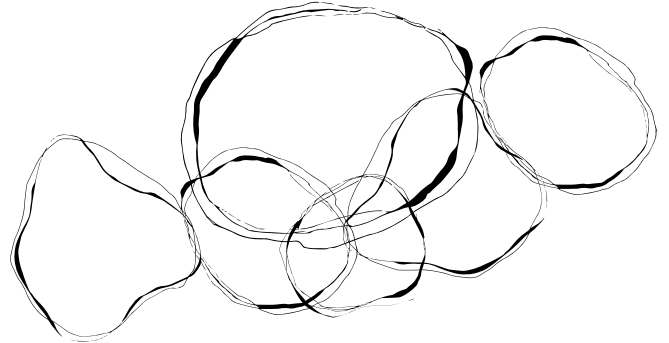
Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti dönemi, Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde yapılan yeniliklerin, hem devlet pratiği hem de gelecek nesillerin şekillenmesi açısından, en önemlilerinden biri "eğitim" alanındadır. Eğitim alanında yapılan yeniliklerden biri olan "köy enstitüleri"nin, Alman İdealizminin yapıtaşları arasında anılan Johann Gottlieb Fichte'nin Berlin'in işgalinden sonra, "Alman Ulusuna Söylevler" başlığı ile ulusuna verdiği on dört ateşli söylevde "yeni eğitim" olarak bahsettiği eğitim sistemi ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

Johann Gottlieb Fichte, Berlin'in işgal edilmesiyle birlikte kürsüsünde Alman ulusunun birleşip eski günlerine daha kuvvetli dönmesi amacını dile getirmiştir. Alman ulusunun eski günlerine daha kuvvetli bir şekilde dönmesini sağlamanın yolu ise eğitim sistemini yenilemekten geçer. Bu yol uzun soluklu olsa da diğer pek çok yola göre sağlam bir yoldur. Çünkü askeri yoldan veya diğer yollardan Almanya kurtulsa, Alman ulusu eskisinden daha kuvvetli olsa bile eğitimin aynılığından, dolayısıyla eksikliğinden refah çok uzun sürmeyecektir. "Fichte'ye göre milletin yeniden ayağa kalkması için yapılacak ilk şey, eski eğitim sisteminin baştan aşağı reforme edilmesi ve bu yeni eğitim sisteminin anayasada 'milli eğitim' olarak yer almasıdır."¹

Fichte, yeni eğitimi eski eğitimi eleştirerek dile getirir. O, eski eğitimin ezbere dayalı, ahlaki eğitimden uzak, sadece alim yetiştirmek için olduğunu, öğrencileri düşünmeye sevk etmediğini vurgular. Fichte'ye göre yeni eğitim ise öğrencinin ezber yapmadığı, yaşarken öğrendiği, aklı merkeze aldığı, ahlaklı ve terbiyeli olduğu bir sistemdir.

Fichte'nin yeni eğitim olarak öne sürdüğü eğitim sistemi milliyetçi temellere dayanmaktadır. Vatanını ve milletini seven, egoizme karşı bir nesil yetiştirmek milli birlik ve beraberlik için gerekli ön koşuldur.

Genel olarak Fichte'nin eğitim felsefesinden bahsedecek olursak, bu felsefeye göre "...egoizmden uzak, milliyetçi düşünceyi benimsemiş gençler dışı kapalı bir eğitim sisteminin içinde yetiştirilmelidir. ... Öğrenme sürecindeki entelektüel gelişim dışında çocuklar, ayrıca beden eğitimi ve mekanik esastaki çalışmalar yaparlar. Bu çalışmaların bir kısmı el zanaatları ve tarım alanlarındaki ideal biçimdeki çalışmalardan oluşur."²

¹ Arslan Topakkaya, *Fichte*, İstanbul: Say Yayıncılık, 2011, s. 133

² Veyssel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2019, s. 252

Eğitimi sağlayan, düzenleyen devlettir. Dolayısıyla devletin amacı, milli güvenlik ve refahı sağlamak için eğitimi milli temellere dayandırmaktır. Eğitimin milliyetçi temellere dayanması, milli birlik ve beraberlik için gereklidir. Fichte'nin yaşadığı dönemi ve köy enstitüleri dönemini göz önüne alacak olursak her iki dönem de imparatorlukların yıkıldığı, ulus devletlerin boy göstermeye başladığı döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla Fichte'nin amacı ile Köy Enstitülerinin amacı, milli birlik ve beraberliği eğitim aracılığıyla sağlamak ve bunun için milleti nitelikli hale getirmek bakımından ortaktır.

Köy Enstitüleri 1940 yılında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde açılmıştır. Köy Enstitülerinin açılmasında yol gösterici olan ise bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün Dewey'i Türkiye'ye çağırması ve eğitim alanında incelemeler yapmasını istemesidir. Dewey, yaptığı incelemeler sonucunda bir rapor hazırlamıştır fakat bu rapor Atatürk'ün rahatsızlığı dolayısıyla değerlendirilememiş ve Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü tarafından bu rapor dönemin Milli Eğitim Müdürü Hasan Ali Yücel'e ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'a iletilip uygulamalarını istemiştir. Bu eğitim kurumlarının köylerde açılma sebebi, dönemin nüfusunun %80'inin köylerde yaşıyor olmasıdır. Köy enstitüleriyle amaçlanan nitelikli tarım ve hayvancılık yapılmasının yanı sıra her çocuğun okula gidebilmesi ve nitelikli vatandaş yetiştirebilme arzusudur. Atatürk'ün sözleriyle "*Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarifsiyasetinin temeli evvela mevcut cehli izole etmektir. Teferruata gir-*

mekten istinaben, bu fikrimi birkaç kelimeyle tavzih etmek için diyebilirim ki alelülak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve aki malumat vermek ve amal-i erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir."³

Öğretmenler ise Atatürk'ün önem verdiği en önemli konulardan biridir. "Öğretmenler köyün sorunlarını çözecek biçimde yetiştirilmeli, demokrat, aydın, düşündüğünü söyleyen, eğilip bükülmeyen, kişilik sahibi önderler olmalıdır."⁴ Böylece köy içeriden canlanacak, köylü bilinçlenecek ve topraklar değerlendirilecektir. Bu amaçların fikirsiz, eğilip bükülen kimselerle gerçekleştirilemeyeceği başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyet döneminin ilk aydınları tarafından bilinmekteydi.

Köy enstitülerinde temel amaç köylünün bilinçlenmesi, vatan ve millet sevgisi edinmesi, ulusuna faydalı kimseler yetiştirilmesi ve öğrencilerin ahlak ve terbiye sahibi olmasıdır. Buradaki ahlak ve terbiye yanlış anlaşılmalıdır. Söz konusu olan ahlak ve terbiye, toplum içinde bireylerin uymak zorunda buldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır.

Eğitim, teori ile pratik alan arasındadır, yani praksis alanındadır. Ne teorisi var olabilir ne de pratiksiz. Bu durum ise her türlü eğitimin sıra başında, tahta önünde edinilemeyeceğini gözler önüne sermektedir. Köy enstitülerinde eğitim, ait olduğu praksis alanına uygun şekilde verilmektedir. Biyoloji, fizik gibi dersler tahta başında değil bizzat doğada öğretilmektedir. Böylece çocuklar ezber yapmadan kalıcı olarak bilgi sahibi olurlar. Köy enstitüleri ile Fichte'nin yeni eğitim olarak bahsettiği eğitim sistemi büyük

³ Mustafa Özcan, *Devletin Amacı ve Eğitim*, (Ed. Çağatay Özdemir), Ankara: Pegem Akademi, 2017, s. 72

⁴ Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, s.218

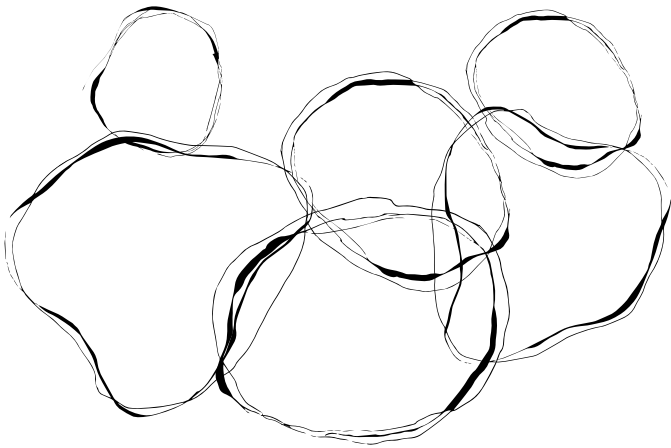
bir benzerlik göstermektedir. Köy enstitüleri, yeni kurulan bir devletin yurttaşlarını nitelikli hale getirmesi, ulusun devletin yeni rejimini kavraması, devletini ve milletini seven köyleri kalkındırarak bireyler yetiştirmesi bakımından milliyetçi temeller üzerine kurulmuştur, tıpkı Fichte'nin Almanya'nın kurtulması için yeni eğitimi milliyetçi temeller üzerine kurduğu gibi.

Amaçların paralellik göstermesinin yanı sıra Fichte'nin eğitim anlayışı ile Köy Enstitülerinin eğitim anlayışı da büyük oranda paralellik gösterir. Fichte, entelektüel gelişimin yanında öğrencinin beden ve el becerilerini artıracak eğitimler verilmesi böylelikle yaratıcılığa önem verilmesini söyler. "Bu eğitim modeli genç insanların kendi özlerini yine kendi iradesiyle tam olarak talep etmeleriyle gerçekleşecektir. Eğitim taklit değil yaratıcılık esasına göre olacaktır."⁵ Köy enstitülerinde de dersler, uygulamalı, el ve beden becerilerini artıracak şekilde ve yaratıcılık esaslıdır. Ayrıca göz ardı edilmemesi gereken bir başka nokta ise köy enstitülerinde verilen eğitim ve Fichte'nin eski eğitim olarak bahsettiği eğitim ezberci, ahlak ve terbiye bilgisinden yoksun bir eğitim sistemi sınıfta tahta başında eğitim yapmak değildir. Bunun yerine Fichte'nin yeni

eğitim olarak bahsettiği öğrencinin düşünmeye sevk edildiği, yaşarken öğrendiği eğitim sistemidir. Köy enstitülerinde bu anlayış tarlada tarım yapma, müzik aleti çalmayı öğrenme, biyoloji – fizik gibi derslerin doğada öğrenilmesi Fichte'nin köy enstitülerinde dolaylı yoldan da olsa izi olduğunu göstermektedir. Bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün, Hasan Ali Yücel'in, İsmail Hakkı Tonguç'un veya Dewey'in Fichte'den etkilendiğini söylemek doğru olmayabilir fakat kurtarılmaya çalışılan bir ülkenin ancak milliyetçi temellere dayanan eğitim ile kurtarılabilceğini savunmak pek de yanlış olmayacaktır. Çünkü "Rejimleri ne olursa olsun doğal olarak bütün devletler milletin birliğini, bütünlüğünü, güvenliğini ve vatandaşlar arasında adaleti sağlamakla yükümlüdürler."⁶ Dolayısıyla milli birlik ve beraberlik, milletin refahını sağlamak kalıcı bir alan olan eğitim alanıyla sağlanmaya başlanmalıdır. "İnsanlar Türk, Alman veya Amerikan milli kimlikleriyle doğmazlar. Çocuklar mensup oldukları veya içinde eğitildikleri toplumun kültürünü öğrenerek Türk, Alman, Arap, Arnavut veya Amerikan olurlar."⁷

Köy enstitüleri bir süre sonra köy öğretmen okullarına dönüştürülmüş, daha sonra 27 Ocak 1954'te kapatılmıştır. Günümüzde bu okulların yerini hiçbir okul alamamıştır. Günümüzdeki okullar ise ezberci dayalı, sıra başında yapılan, kısıtlı bilgilere dayalı eğitim vermektedir. Beden ve el becerilerini artıracak herhangi bir uygulama görülmemektedir.

Günümüz sorunlarından olan nüfusun büyük şehirlerde artması, köylerde ve Anadolu'da azalması öğrencinin çalışmaktan ve okumaktan dert yanması, herkesin üniversite mezunu olup

⁵ Kaan H. Ökten, *Alman İdealizmi 1 Fichte*, ed. Eyüp Ali Kılıçaslan – Güçlü Ateşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006, s. 416.

⁶ Özcan, *Devletin Amacı ve Eğitim*, s.146.

⁷ Özcan, *Devletin Amacı ve Eğitim*, s.143.

nitelikli olabileceğini sanmasıdır. Bu sorunların önüne geçmenin tek yolu köy enstitülerinin kapatılmamasıdır. Çünkü köyde meslek sahibi olamayan, iş yapmayı öğrenemeyen kişiler 'İstanbul'un taşı toprağı altın' diyerek büyük şehirlere gelmekte. Her ürünün hammaddesi olan tarım ve hayvancılık azalmakta ve dolayısıyla ithal edilmektedir. Her ne kadar tarım yapmayı teşvik edici projeler yapılsa da eğitim almayan veya çocuğunu köyde nitelikli okula gönderemeyeceğini bilen kişi bundan vazgeçmekte ve büyük şehirde kalmakta veya büyük şehirlere göç etmektedir.

Bir başka sorunu ele alacak olursak öğrencilerin, mezunların veya belli eğitimden sonra meslek sahibi olmuş kişilerin kendini geliştirecek herhangi bir şey yapmaması, bilgi öğrenmeye aç olmaması, öğrendiklerini sorgulamaması ise okullarda bilginin nasıl öğrenileceğinin yanı sıra sadece kısıtlı bilginin öğretilmesidir. Başka şekilde söyleyecek olursak makalenin, fikranın, öykünün, hikâyenin ne olduğunu bütün öğrenciler biliyor fakat yarısından çoğu nasıl yazacağına/yazılacağına dair deneyim sahibi değil veya hiçbir öğrenci okul ya da öğretmen tarafından araştırma yapmaya sevk edilmiyor. Öğrencinin merak duygusunun üzerine gidilmiyor tersine merak duygusu söndürülüyor.

Atatürk'e göre ekonomide, sağlıkta, sanatta, sporda nerede bir problem varsa onun temelinde eğitim yatmaktadır. Bu yüzdendir ki günümüz sorunları çözülememektedir. Günümüz sorunlarını aşmak için eğitim sistemi temellerine geri dönülmelidir.

Yönünü kaybetmiş bir eğitim sisteminin ürünü yalnızca yönünü kaybetmiş bir devlet ve yönünü kaybetmiş bir ulus olur.

KAYNAKÇA

Ökten, Kaan H. *Alman İdealizmi ı Fichte*, ed. Eyüp Ali Kılıçaslan – Güçlü Ateşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006

Özcan, Mustafa. *Devletin Amacı ve Eğitim*, ed. Çağatay Özdemir), Ankara: Pegem Akademi, 2017

Sönmez, Veysel. *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2019

Topakkaya, Arslan. *Fichte*, İstanbul: Say Yayıncılık, 2011

YÖNSÜZLEŞMİŞ SAVAŞLAR

Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak
Savaşa Dair

Elif ÖZMEN

M. Ertan Kardeş, *Yönsüzleşmiş Savaşlar ‘Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair’* (İstanbul: Pinhan, 2019), 186 sayfa.

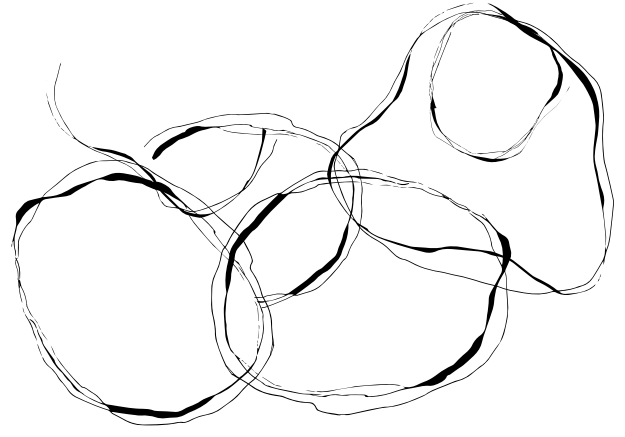
Neden savaşlar vardır? Bu soru, gündelik hayatta çok sık olmasa da pek çok kimse tarafından sorgulanmıştır. Savaş ekseriyetle “kötü olan” üzerinden düşünülüp barbarlıkla anılırken barış, “iyi olan” ile özdeşleştirilmiş ve uygarlığın gereği olarak değerlendirilmiştir. Aslında ikisi de birbirleri olmaksızın en temelde kavramsal olarak var olamamaktadır ve diyalektik anlamda birbirlerine bağlıdırlar. Politik alana ait kavramları etik alanının kavramlarıyla ele almamak bu konuda daha sağlam bir yol olabilir. M. Ertan Kardeş de “Yönsüzleşmiş Savaşlar – Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair” adlı yapıtına başta sorduğumuz soru ile başlar ve kavramın neliğine, neleri ifade ettiğine, hangi alanlarla bağlantılı olduğuna dair geniş ve derin bir çerçeve çizerek, kavramı politik zeminde ele alıp tartışmaya açar. Bunu yaparken politik felsefe düşünürlerinin fikirlerine de yer verir, sosyal bilim kavramlarıyla ilişkilerine de.

Kardeş, giriş bölümüne Schmitt’in adlandırmasına atıfla “Plastik Çağda Savaş-Savaşlar Sınırsızlaşırken” başlığını verir ve savaşın nasıl sınırsızlaştığından bahseder. İnsanlar her zaman için çatışmaya sebep olmuştur ve tekniğin gelişip yeniden-üretim mekânlarının çeşitlenmesiyle savaşın doğası da sabit kalmamış, aksine savaşın şiddeti daha da artmıştır. Çünkü

akıl, onu ehliştirmek yerine öngörülemez biçimlerde üretip, tahrip etmiştir. Politik birlikler arasındaki ilişki de bundan dolayı farklı biçimler almıştır, düşmanın var oluşu ve onun tanınması da. ‘Plastik çağ’ ifadesini niteleyen ‘plastik’, adı gereği hızlıca şekil değiştiren, cevheri akışkan, doğada bulunmayan ve toprağa yabancı bir maddedir. Günümüz dünyasını betimleyen bu deyim, birçok açıdan politik kavramların meşruiyet zemininin çoktan değişmiş olduğunu açığa vurur. Kitaba baktığımızda ise üç bölümden oluştuğunu görürüz. Ana başlıklar kendi içinde de alt başlıklara ayrılmıştır. Birinci bölümün başlığı “Savaşın Yeni Figürlerini Düşünmek” şeklindedir; savaşın ve savaş tanımının günümüze değin değişiminden bahsedilir. “Politik Modernliğin Savaşlarını Düşünmek” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise Machiavelli, Hobbes, Rousseau, Hegel ve Clausewitz’in düşünceleri ışığında bir tartışma yürütülür. Savaş ve hukuk ilişkilerine yer verilir.

“Plastik Çağda Savaşı Düşünmek” başlığına sahip son bölümde ise Schmitt, Aron ve Castoriadis’in perspektiflerinden hareketle daha çok günümüz sorunları ifşa edilerek “savaş” ele alınır. Kardeş, her bölümde ucu açık sorularıyla bizi düşünmeye sevk eder ve sahip olduğumuz genel geçer tanımlamalarımızı sorgulamaya mec-

bur bırakır. İlk bölüm, “Savaşın Yeni Figürlerini Düşünmek” başlığı, savaşı hukuk – politika ile olan bağlantısı ve ilişkisi üzerine konumlandırarak ele almaktadır. Temel çaba, teknik anlamda ok ve yay gibi silahların geride kalması ve hukuki anlamda savaş ilanının ortadan kalkmasıyla savaşın nasıl sınırsızlaştığını açığa çıkarmaktır. Hukuken savaş ilanının ortadan kalkmasıyla birlikte düşmanın tanınmaması durumu ortaya çıkmıştır. Tanınmayan bir düşmanla karşı karşıya olmak elbette ki şiddetin sınırlarını da kestirememeye sebep olur. Örneğin dronlar, savaşa dair kavrayışları parçalamıştır çünkü ortaya muharebe etmeyen savaşı ve risksiz bir savaş çıkmıştır. Buna benzer örneklerle, sanayi devriminden günümüze savaş ve savaş araçlarının değişimi gözler önüne serilmiş; “Silah çıktı, mertlik bozuldu” çağından “Mesafe ve hız arttı, savaşı kayboldu”¹ çağına geçerken yaşanan dönüşümler incelenmiştir. Alt başlık olarak sınıflandırabileceğimiz ikinci mesele ise “korsan” figürüdür. Onun bugüne nasıl hukuk parçalayıcı olarak geldiğini ve ortak düşman addedildiğini yazar bize argümantatif şekilde açıklar. “Tanınan düşman” kategorisinde değildir çünkü kamuda ve hukukta tanınırlığı yoktur. Yazarın üçüncü olarak incelediği problem ise “çocuk asker(!), çeteler ve şiddet ekonomisidir. Çocuk askerler ve çetelerin “uluslararası hukuk” bakımından nasıl tehdit oluşturduğuna değinilir. Kısaca açıklamak gerekirse, yaşlarının küçük olmasından dolayı çocuk askerlerin gerçek bir ordu tanımı içinde değerlendirilememesi, uluslararası mercilerin onlara güç kullanıp üzerlerinde tahakküm kurma-

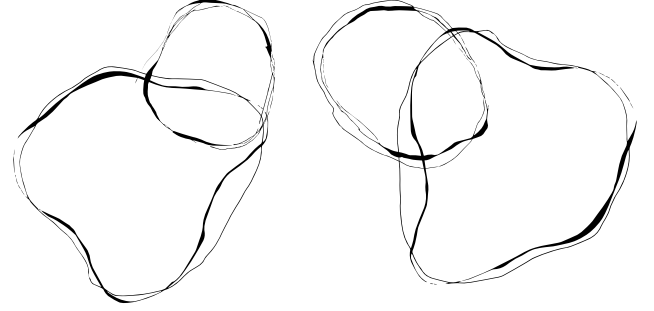

larını engellemektedir. Bu gibi sebeplerden dolayı, çocuk askerler çeşitli amaçlar için araçsallaşır ve yöneticilerine başarı kazandırır. Çünkü karşılarında bir yaptırım görmeyeceklerdir. Burada yine hukuk ve tanınma ilişkisi öne çıkmaktadır. “İnsan Avları ve Kitleli Linç” başlığına gelindiğinde, 2. Dünya Savaşı’ndan ve hatta kutsal kitaplardan verilen örnekler görürüz. Nefret duygusunun türlü sebeplerle nasıl kıyım ve linç evrildiği bir tokat gibi yüzümüze çarpılır yazar tarafından. İlk bölümde alt başlıklarla beraber anlatılanlar, “Schmittyen realizm” ile karşılaştırılıp alıntılarla zenginleştirilir. Bu bölüm, savaşın değişen doğasına dair geniş bir perspektifle yazılmış bir metindir. “Politik Modernliğin Savaşlarını Düşünmek” başlıklı ikinci bölümde ise Kardeş, temele alınan savaşı ve dönüşümleri, alt başlıklarda politik felsefe düşünürlerinin görüşleriyle ele alır. Realist çizgide kabul edilen Machiavelli, Rousseau, Hobbes, Clausewitz ve Hegel’in kavramlara dair düşünce inşalarına ayrıntılı olarak değinilir. Hem kendi metinlerinden alıntı yapılır hem de konuya dair çağdaş düşünürlerin yapıtlarından örnekler verilir. Örneğin Machiavelli’nin bölümünde Hegel

¹ M. Ertan Kardeş, *Yönsüzleşmiş Savaşlar*, s.26

ile olan benzer fikirlere veya farklılıklara değinirken bulabiliriz yazarı. Kardeş, politik savaş fenomenine dair tüm fikirleri yüksek bir bilgelikle birbirleriyle karşılaştırmış, çarpıştırmış ve açıkça belirtmiştir. Düşünürler, savaşı ve savaşa dair olanları açıklarken onların antropolojik ve sosyolojik etkilerini de göz ardı etmemişlerdir. “Yasa ve toplum ilişkisi, iç-dış savaş olgularının hukuka ve insanlara etkisi, savaş hukuku, barış durumu, yasanın neliği, neler içermesi gerektiği, yasayı kimin etkinleştireceği, özgürlük kavramı ve iktidarın nasıl olacağı, sivil toplum, güvenlik ve devlet ilişkisi” gibi önemli soru ve sorunlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Metin başlangıçlarında kısa bir ön yazı ile nelerin ele alındığına değinilir, konuya dair provokatif sorular yöneltilir. Metin sonlarında ise okur için bir sonuç paragrafı bulunur. Bu bölümde ortaya konulanlar temelde savaş, savaşın somut/soyut dönüşümü ve savaş figürlerinin etkisiyle ortaya çıkacak şiddetin sınırsızlaşmasıyla birey-toplumun ne yönden etkileneceği, geçmişten günümüze savaş hukukunun nasıl etkisizleştiğidir. Politik kavramlar, eleştirel şekilde yeniden tanımlanmaya çalışılarak çağımız kavramlarıyla sentezlenir. Bu anlatım, bir çırpıda kullandığımız kavramları kullanmadan önce tekrar düşünmemize sebep olur.

Son bölüm olan “Plastik Çağda Savaşı Düşünmek” ana başlığına gelindiğinde “Üçüncü Dünya Savaşı Olarak Dünya İç Savaşı” alt başlığında ilk olarak Carl Schmitt’in tüm bölümlerde bahsettiğimiz kavram ve olgulara dair düşüncelerine yer verildiğini görürüz. Schmittyen realizm hattı izlenerek savaş fenomeni, dünyadaki

yeni şiddet hâlleri ve “yaygınlaşan küresel iç savaş” terimleri ortaya atılıp açıklanmaya çalışılır. Aynı zamanda hepsinin uluslararası hukuk ile ilişkisi ve değişimleri gözlemlenir. Adalet tesis etmenin olabilirliği üzerinde durulur. Önceki bölümlerde de rastlanan liberal düşünceye dair eleştiriler bu alt başlıkta da devam eder. 2. Dünya Savaşı’nın ve sonrasının getirdiği krizler, sorunlar ve/veya çözümler ifşa edilir. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan hukuk normlarının güvenilirliği sorgulanır. Kelsenci düşünceye ve Birleşmiş Milletler oluşumuna sıcak bakmaz Schmitt; uluslararası hukukun ve oradaki hukuk anlayışının dönüşümü üzerinden ‘politik-olan’ ın dinamiklerini yakalamaya gayret eder. (Schmitt’in ‘Dünya İç Savaşı’ terimi, burada önemli bir yer tutar.) Politik modernite, devlet-birey ilişkisi ve demokrasiye dair önemli konularla, Alman düşünürün politika teorisini derinlikli olarak okuma fırsatı buluruz. Ele alınan ikinci önemli isim ise Raymond Aron’dur. Aron’un ciddi bir Clausewitz okuması yaptığını söylemek mümkündür. Savaş fenomenolojisinin inşasının, Schmitt’in düşünceleri ile benzerliği ve farklılığı açıklandıktan sonra “Hiperbolik Savaş Çağı” olarak adlandırdığı kısma geçilir. Tüm gezegeni tehdit eden savaşı ve barış imkânlarını tartışmaya açar. Aron, nükleer savaşın yayılması, devrimci

savaş ve ulusal kurtuluş savaşı pratikleri için özgün fikirler üretmiştir. Bu durumda savaşı yeniden ele almak lazımdır. Savaşın sadece fikirler ile açıklanamayacağını, praksis alanını da dâhil etmemiz gerektiğini ileri sürer. Çünkü savaş hiçbir zaman bu kadar “her yerde” değildi. Barış ve savaşa dair dönüşümleri, diplomasi ve stratejinin bir aradalığı gibi konulara değinir. Savaş, onun için politika karşısında ikincil konumdadır. Öyle ki devletler, çıkarlarını korumak için harekete geçerler ve savaş da barış da bu “çıkarcı” etrafında şekillenir. Şiddetin seviyesi ve sınırı bu yüzden devletin elindedir. Temel sorun, araçların ve amaçların ne olduğudur. Bu şiddet hiperbolü ile mücadele edebilecek politik akıl ve devlet zekasının oluşamayıp, politik dilin kurulamaması şiddeti sınırsızlaştırır. Aron, bu sebeplerden dolayı, çözümü ‘devlet odaklı’ aramıştır. Üçüncü ve bölümün son düşünürü olarak Castoriadis’in fikirleri konu edilir. Savaşı, toplumsal üretim ve politik yönetim mekanizmaları arasındaki kopma olarak görerek kapitalizm tahayyüllerine gönderme yapar. Savaşın yapılma imkânının toplumsal karar alma iradesinde olması gerektiğini düşünür. Çünkü savaşın muhatabı toplumdur. Bu yüzden toplumsal örgütlenmeye önem verir. İktidarın şiddet üretimini eleştirir.

Sonuç kısmına gelindiğinde kitabın savaşa dair çizdiği genel çerçeve, tarihi, felsefi ve antropolojik düşüncelerle özetlenip, alıntılar yapılır. Örnek vermek gerekirse: “Savaşın dönüşümü, şiddetin devletsiz halinden devletsizleşmesine ve şiddetin demokratikleşmesine doğru geçişte belirgin hale gelmiştir... Fakat bu, temelde politik ve hukuki

normların tesis edilememesi sorununu da beraberinde getirmiştir.” alıntısı aslında anlatılmak istenenlerin özünü yansıtır. Sadece sonuç kısmı bile anlattıklarıyla hakikati bir tokat gibi yüzümüze çarpar. Kardeş’in kullandığı inceleme yöntemi, eleştirelliği ve alan hakkındaki yetkinliği, ilk paragraftan itibaren sizi etkileyecek ve politik dünyaya dair merakınızı artıracaktır. Yapıtta atıfta bulunulan düşünürlerin savaş kavrayışlarına bütünlüklü bir şekilde ulaşabilmek tek başına zenginlik sayılmalıdır. Kütüphanenizde bu yapıta yer açmanızı ısrarla tavsiye ederim.

CUMHURİYET'İN PUSULASI

Elif ŞAFAK

Cumhuriyet'in pusulasının ne olduğunu bulmak için Cumhuriyet'in özüne yönelerek, varlığı neredeyse yok olmaya yüz tutmuş büyük bir ulusun, Türk ulusunun bağımsızlık savaşına öncülük eden Ulu Önder'in Nutuk'taki şu sözlerine kulak vermeliyiz:

“Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ilke ancak tam bağımsızlığa sahip olmakla sağlanılabilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık dünyası karşısında uşak olmak konumundan daha yüksek bir muameleye layık olamaz. Yabancı bir devletin koruma ve kolaycılığını kabul etmek, insanlıktan yoksunluğu, güçsüzlük ve uyuşukluğu kabul etmekten başka bir şey değildir. Gerçekten bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, başarılarına isteyerek bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Oysa, Türk'ün onuru, gururu ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!.. O halde ya bağımsızlık ya ölüm! İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır.”¹

Peki kurtuluş günlerinde manda teklifi verenlerin duyduklarında yüzlerini ekşittiği, bu manda tekliflerini veren yabancıların yardımı olmaksızın “var” olamayacaklarını düşünenlerin ise imkânsız dediği bu tam bağımsızlık neydi? Osmanlı'nın son zamanlarına bakıldığında iktisadi borçlanmaların bir sonucu olarak iç işlerine yabancıların müdahale ettiği ve bu yabancılar üzerinde devletin hukuk seviyesinde hükmünün bulunmadığı görülebilir. Artık öyle bir noktadadır ki dönemin büyük(!) devletleri, “hasta” olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında paylaşmaya başlamış ve bir millete hakaret sayılabilecek Sevri Antlaşmasını dayatmışlardı.

Osmanlı Devleti'nin durumunu yine Atatürk'ün sözlerinden anlayalım:

“...Tanzimat döneminden sonra ecnebi sermayesi, memlekette 'müstesna' bir yere sahip oldu. Ve bilimsel

anlamda denilebilir ki, devlet ve hükümet, ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, yeni Türkiye de bunu kabul edemez. Burası 'esir' ülkesi yapılamaz.” (Şubat 1923)²

Yıllarca süren gericiliğin bir sonucu olarak gelinen noktada, sorunu çağın gelişmişliğinden geri kalmak olduğunu görenler elbette yalnızca Millî Mücadele'yi verenler değildi. Millî Mücadele'ye katılanların idamını isteyen, onları “asi” ilan edenler de bu durumun bilincindeydiler. Fakat sorunun ne olduğunu bilmek, sorunu ortadan kaldıracak çözümünü de bilmek anlamına gelmiyor. Tıpkı böyle olduğu gibi vatani bağımsız kılmak isteyenlere “asi” yakıştırmaları yapanlar, çözümü, işgalcilerin yardımlarını kabul etmek ve bunların devlete sahip çıkmasını isteyerek bulmuşlardır.

¹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 9

² Mustafa Kemal Atatürk, *İzmir Yollarında*, s. 103-126, [https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/turkiye-iktisat-kongresini-acis-soylevi-izmir#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%Boktisat%20Kongresi'ni%20A%C3%A7%C4%B1%C5%9F%20S%C3%B6ylevi%20%C4%B0zmir,Efendiler,\(Erişim:7%20Haziran%2020\).](https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/turkiye-iktisat-kongresini-acis-soylevi-izmir#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%Boktisat%20Kongresi'ni%20A%C3%A7%C4%B1%C5%9F%20S%C3%B6ylevi%20%C4%B0zmir,Efendiler,(Erişim:7%20Haziran%2020).)

Burada var olan zıtlık şundan kaynaklanmaktaydı: Gelişmişlik, dönemin gelişmiş ülkeleri Batı ülkeleri olduğu için, “Batıcılık” olarak algılanmış; çağdaşlık ise özünü reddederek -ya da yok ederek- Batı’yı taklit etmek olarak görülmüştü. Bu yüzden kendi vatanlarında çıkarlarını savundukları Batı’nın, kendilerini sömürmesinde bir sakınca görmüyor, tam bağımsızlık laflarına da delilik olarak bakıyorlardı. Tüm bu durumda verilen kurtuluş mücadelesi hem işgalcileri hem de jandarmalarını alt etmiş, düşman günlerce kovalanarak büyük bir zaferle vatan, işgalden kurtarılmıştı. Fakat bu yeterli değildi, çünkü tam bağımsızlık yalnızca askeri alanla kazanılamazdı. Cumhuriyet’in pusulası olan tam bağımsızlığın ne olduğunu artık Gazi’nin sözlerinden anlayabiliriz:

“Tam bağımsızlık elbette, siyasi, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksun olması demektir.”³

Peki bir ulus tüm çabayı gösterse bile bu konuda başarısız olamaz mıydı? Atatürk’ün, Amerikan General Harbold’a verdiği cevap, pusulanın temelini oluşturuyor:

“Bir ulus, varlığı ve bağımsızlığı için düşünebilen girişimleri ve fedakarlığı yaptıktan sonra başarılı olur. Ya başarılı olmazsa demek, o ulusun ölmüş olduğuna karar vermek demektir. Dolayısıyla, ulus yaşadıkça ve özveriyle girişimlerini sürdürdükçe başarısızlık söz konusu olamaz.”⁴

Tüm imkansızlıklar içinde verilen savaşlar ve kazanılan zaferler yeterli değildi. İşgalciler vatan

topraklarında değillerdi ama tam bağımsızlığın içinde yer alan adalet, siyasi, maliye, askerlik, kültür, eğitim ve iktisat alanlarında da bağımsızlık kazanılmalıydı. Çünkü bir milleti muasır milletler seviyesine taşıma yolunun o milletlerin taklitçiliğini, jandarmalığını yapmaktan değil; çağı gelişmiş kılan bilim ve tekniği almaktan geçtiği biliniyordu. Bu yüzden Lozan’da kazandığımız bağımsızlığı sürdürmek için Cumhuriyet, her alanda bağımsızlıkla beraber çağı yakalamayı amaçlayarak bu hedeflere ulaşıyordu. Bunu başaranlar çağı gelişmiş kılanın ne olduğunu iyi bilenlerdi. Muasır medeniyetlere ulaşmanın o milletlerin taklitçiliğini yapmak, kültürlerini ve dillerini benimsemek olmadığını iyi biliyorlardı. Bilmeyenlerin tarihte adları geçmez, kendileri var olamaz.

Dünün Batıcılığını bugünün evrenselciliği ve küreselciliği almış durumda, bu evrenselcilik yine birilerini taklit etmekten, jandarmalığını yapmaktan daha öteye gidemiyor. Yalnızca bununla da kalmıyor, özünü küçümsüyor yahut unutuyor ve böyle medeni(!), çağdaş(!) olduğunu zannediyor. Değerleri, evrensel kabul ettiği milletin değerleri ve karşı olduğu değerler ise yine taklit ettiği milletin karşı değerleri oluyor. Bu, Tanzimat sonrası yapılan “Batıcılık”tan daha farklı değil; yalnızca günümüzde yeni kılıfını bulmuş durumdadır.

Atatürk’ün Büyük Taarruz’dan önce, 6 Mart 1922’de TBMM’de verdiği şu demeç, dünün Batıcılarının kapıldığı düşünceleri gösterirken bugünün ise bunların devamı olan evrenselcilerinin düşüncelerine uymaktadır:

“Artık durumu düzeltmek, hayat bulmak, insan ol-

³ Atatürk, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, s. 421

⁴ Atatürk, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, s. 116

mak için, mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine uygun yürütmek, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi birtakım zihniyetler ortaya çıktı. Oysa hangi istiklâl vardır ki yabancıların nasihatlarıyla, yabancıların planlarıyla yükselebilsin? Tarih böyle bir olay kaydetmemiştir; tarihte böyle bir olay yaratmaya kalkışanlar, zehirli sonuçlarla karşılaşmışlardır.

Türkiye'de fikir adamları, âdeta kendi kendilerine hakaret ediyorlardı. Diyordular ki 'Biz adam değiliz ve olamayız. Kendi kendimize adam olmamıza ihtimal yoktur.' Bizim canımızı, tarihimizi, varlığımızı, bize düşman olan, düşman olduğundan hiç şüphe edilmeyen Avrupalılara, kayıtsız şartsız bırakmak istiyorlardı. 'Onlar bizi idare etsin' diyorlardı."

Cumhuriyet'i kuran, hakimiyeti milletine veren ve tam istiklâl ile onu yücelten, muasır medeniyetlere taşıyan Ulu Önder'in tüm bu sözleri bugüne ışık tutarak pusulamızı, Cumhuriyet'in pusulasını bulmamıza yardımcı oluyor. Cumhuriyet'i kuranların tam istiklâli isteyen ve onu koruyanlar olduğu gibi bugün onu yüceltecek, koruyacak ve gelişim savaşını kazanacak olanlar da tam istiklâli koruyan, özünü ve değerlerini kaybetmemiş, çağın araçlarını iyi bilenler olacaktır.

Tüm milletin ve Cumhuriyet'in emanet edildiği gençlerin bir ders niteliğinde olan Nutuk'un son sayfalarını tekrar tekrar açıp okuması ve pusulayı koruyup kaybetmemesi dileğiyle...

KAYNAKÇA

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017

Atatürk, Mustafa Kemal. *İzmir Yollarında*, s. 103-126, <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/turkiye-iktisat-kongresini-acis-soylevi-izmir#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0ktisat%20Kongresi'ni%20A%C3%A7%C4%B1%C5%9F%20S%C3%B6ylevi%20%C4%B0zmir,Efendiler>, (Erişim: 7 Haziran 2020).

Gizli Celse Tutanakları, TBMM. (1922) Erişim Adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/do1/CILT03/gczo1003003.pdf>

⁵ Gizli Celse Tutanakları, TBMM. (1922) Erişim Adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/do1/CILT03/gczo1003003.pdf>

POSTMODERN ÇAĞDA HAKİKATİN ÖNEMSİZLEŞMESİ OLARAK POST TRUTH

Gülsün ŞEN

● çinde bulunduğumuz çağ, onun ayrılmaz bir parçası haline gelen belirsizlikle, bunun temelinde yatan postmodern söylemin vurgulandığı bir çağ haline gelmiştir. Modern düşüncedeki bireyin doğaya dönük akılcı tutumunun bir ürünü olan olguların yerini, postmodernizmin yargıları almıştır. Söz konusu olan bu değişimin yanında, internet ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgi birikimi hiç olmadığı kadar yükselmiş, olgusal verilere dayanmayan haberlerin tüketimi doğruya ulaşımı zorlaştırmıştır.

Bu bağlamda 2004 yılında Ralph Keyes post truth kavramını odağına almış, bu kavramın basitçe bir yalan söyleme hususundan çok daha ciddi olduğunu vurgulamıştır. Nitekim ona göre yalan söyleyen kişilerin ifşa olmaktan korkmaması ve ifşa olduklarında saygınlıklarını kaybetmiyor olmaları, toplumsal silikleşmenin bir sonucu olmakla birlikte, post truth kavramının bir yansımasıdır.¹ Bununla birlikte Keyes'in bu çalışmasında çoğunlukla etik bir değerlendirme gerçekleştirdiği sırada post truth kavramı politik alanın literatüründe tartışılmamaktaydı.

2016 yılında ise, yapılan ABD seçimleri ve Brexit süreci sonrasında Oxford Sözlüğünün post truth kavramını yılın sözcüğü seçmesiyle birlikte söz konusu kavrama duyulan merak artmış, buna ilişkin olarak bilim ve politikanın çatışması da giderek belirginleşir hale gelmiştir. ABD Başkanı Donald Trump, seçim kampanyası boyunca ve göreve başladıktan sonra da iklim değişikliğine

inanmadığını, tüm dünyayı etkileyen küresel ısınmanın Çin tarafından Amerikan ekonomisini ve rekabet gücünü zayıflatmak üzere yaratılan bir aldatmaca olduğunu defalarca dile getirmiştir. Trump'ın seçim kampanyası esnasında üstünde durduğu bir diğer konu ise göçmenlerdi. Kendisi istatistiklere ve araştırmalara başvurmadan suç oranının her zaman yükselişte olduğunu ve suçun çoğunlukla Meksikalı göçmenler tarafından işlendiğini savunmuştur.² Sonuç olarak bu tür kurgular, sadece Trump'ın seçilmesine vesile olmakla kalmamış, görevi esnasında hiçbir bedel ödemediği olgu niteliğindeki bilgileri hiçe saymasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Brexit sürecinde de benzer bir tutum görülmüştü: Birleşik Krallık halkı, Avrupa Birliğinden ayrılma konusunda referanduma gitmişti. Seçim kampanyaları sırasında yüzlerce otobüs, Birleşik Krallığın Avrupa Birliği'ne haftada 350 milyon Euro göndermesi gibi bir kurgu haberle kaplanmıştı.³ Anket ve araştırmaların sonucuna bakıldığında Avrupa Birliğinde kalınacağı öngörülüyordu fakat sonuçlar aksini gösterdi.

¹ Ralph Keyes, *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, New York: St. Martins Press, 2004, 14-15

² 2 Steve Fuller, "Science Has Always Been a Bit Post-Truth", *The Guardian*, 2016, www.theguardian.com/science/political-science/2016/dec/15/science-has-always-been-a-bit-post-truth

³ Gemma Joyce, "Brexit Data: Post-Truth Politics and the EU Referendum", *Brandwatch*, 2017, www.brandwatch.com/blog/react-brexit-post-truth

Bahsedilen bu tartışmaların zemininde, modern düşüncenin inşa ettiği rasyonel tavrın, postmodernizm tarafından vulgar bir şekilde sarsılması vardır. Bu bağlamda Steve Fuller, Machiavelli ve onu takip eden Vilfredo Pareto'nun düşüncelerinden bahseder.⁴ Pareto'ya göre, 'seçkinler' aslan ve tilki olmak üzere ikiye ayrılır. Tilkiler, var olan kabulün ve geçmişin reddine sığınarak, oluşturdukları çatlaklardan beslenirler. Durumları kendi aleyhine göre kurmacalaştıran tilkiler, çoğulculuk ve şüphecilikle karakterize olmuşlardır. Öte yandan aslanlar, geleneğe önem veren bir tutum sergilemekle birlikte, tarihi anlatıyı ve var olan kabulleri benimsemektedirler. Grup sadakati ve inançları vardır, güç kullanarak kazanırlar ve bunu muhafaza ederler. Tarih, sarkacın bu seçkinler grubunun arasında salınmasıdır. Post truth politika, aslanlar ve tilkiler arasındaki gerilimin en belirgin hale geldiği ve onların argümanlarının çarpıştığı bir alandır.

Oxford sözlüğü, post truth kavramını bir sıfat olarak, "tarafsız gerçeklerin kamuoyu fikrini etkilemede duygulara ve kişisel inançlara cazip gelen şeylerden çok daha az etkili olması durumuyla ilgili olan ya da bu anlama gelen" şeklinde tanımlanmıştır.⁵ Literatürdeki konumuna gelecek olursak, yukarda bahsedildiği üzere post truth kavramı Keyes'e göre basit bir yalan söyleme konusundan daha ciddi olmakla birlikte, post truth bir çağ olarak, yalancılığı umursamayan silikleşmiş toplumların adıdır.⁶ Bununla birlikte Lee McIntyre, söz konusu kavramı açıklamak için dikkatini ilk olarak "post" önekinin anlamına yöneltir. Buradaki "post" eki,

hakikatin zamansal anlamda sonrasına işaret etmesinden ziyade, hakikatin gözden düşmesine ve önemsizleşmesine işaret etmektedir.⁷

Yalın Alpay da benzer şekilde bu etkin hakikatin ötesine ve yalancılığa işaret ettiğini değil, önemsizleştiğini söylemektedir. Hakikat ise, şeyler ile onlara ilişkin yargılar arasındaki uygunluktur. Başka bir deyişle bilgi, mantık ve rasyonel muhakeme sürecinin bir ürünü olmakla birlikte, nesnesiyle uyum halinde olduğu zaman hakikat niteliği taşır. 'Gerçek' yerine hakikat denmesinin sebebi ise gerçekliğin var olana ilişkin öznenen bağımsız bir nitelik olmasıdır. Buna karşın hakikat, insan zihnine içkin olmakla birlikte var olana ilişkin üretilen savlar bütünüdür.⁸ Bu nedenle post truth kavramını hakikatin önemsizleşmesi olarak Türkçeleştirmek, kavramın arka planı ile düşünüldüğünde tutarlılık kazanmaktadır.

Günümüzde olguların yerini yorumların alması, kişisel duygu durumlarına cazip gelen savların hakikate tercih edilmesi yeni dönem siyasetinin de seyrini değiştirmiştir. Nitekim post truth'un inşasına çokça konuşulan ABD seçimleri ve Brexit süreci bir katkı sağlamamıştır, esas olarak bu olaylar post truth durumunun bir sonucu olarak kendini göstermiştir. Konu hakkında McIntyre'a referansla, etkileşimsel dilin siyasetteki kullanımına Trump'ı örnek gösterebiliriz. Trump'ın tavır ve söylemlerindeki hakikat olgusal değildir, olan bitene ilişkin rasyonel bir tavır görmek de çok zordur. Kitlelerin Trump'a inanması için, onun muhtemel bir olayı kendi yöntemleriyle gerçekmiş gibi anlatması yeterlidir. Bunun temelinde ise kişisel kanaatlerin olguların

⁴ Fuller, *Scienc Has Always Been a Bit Post-Truth*.

⁵ Erişim adresi: www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth

⁶ Keyes, *The Post-Truth Era*, s. 14-15

⁷ Lee McIntyre, *Hakikat Sonrası*, çev. M. Fahrettin Biçici, İstanbul: Tellekt, 1. Baskı, 2019, s.27

⁸ Yalın Alpay, *Yalının Siyaseti*, İstanbul: Destek Yayınları, 1. Baskı, 2017, s.26-29

önüne geçmesi durumu vardır: birinin destekçileri kanıtların ne söylediğinden ziyade hangi tarafta olduğuyula ilgileniyorsa, olgular kanaatlere tabi hale gelebilir.⁹

Postmodernizmin ortaya çıkmasına ve yükselmesine vesile olan ilk düşünce otorite sahiplerine karşı sistemsiz bir başkaldırı iken, şimdi aynı şüpheci tavır daha tehlikeli bir biçimde otorite sahiplerinin eline geçmiştir. Öyle ki, bilim insanlarının neredeyse hepsinin mutabık olduğu bir konuda bile belirleyici söz hakkı nüfuzlu bir siyasetçinin elindedir. İklim değişikliği ve sigaranın zararları gibi konular gündemde olduğu zamanlarda bu durum daha belirgin hale gelmiştir: tutarlı bilimsel verilerin reddi yetmemiş, kendi menfaatlerinin meşruiyetini sağlayacak uzmanlar fonlanmış ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır. Birbirini yalanlayan bu iki çalışma tutumunun bazı kitleler üzerindeki etkisi ise barizdir: artık kanaatler ve çarpıtılan tutarsız veriler, aklın gereği olarak savunulan olgulara tercih edilmektedir. McIntyre'ın anlattığı bir 2013 tarihli bir araştırmaya göre, iklim değişikliği alanında yayınlanmış bilimsel makalelerin %97'si küresel ısınmanın sebebinin insan faaliyetleri olduğunu savunmaktadır. Kamuoyuna gelecek olursak ABD halkının sadece %27'si iklim değişikliği hususunda bilimsel makaleler ve uzmanlar arasında uzlaşma olduğuna inanmaktadır.¹⁰ Medya ve teknolojinin ulaşmadığı yerin kalmadığını düşünecek olursak, insanların iklim değişikliği gibi mutabık olunmuş bir bilginin varlığını reddetmesinin ve buna dair -olmadığı halde- bilimsel çalışmaların fazla olduğunu düşünmesinin sebebi tam da içinde yaşadığımız çağın sorununu özetlemektedir.

Bahsedilen bu durumlar göz önüne alındığında, hakikatin reddi ve önemsizleşmesi durumunun postmodernist düşüncenin savlarını andırdığını söyleyebiliriz. Postmodernizm, bahsedildiği üzere, hakikate ilişkin iddiaları onu dile getiren kişinin öznel düşünceleriyle bağdaştırarak, nesnel bir hakikat fikrini yıkmaya çalışmaktadır. Pek çok nesnel olgular, pek çok kişisel fikirlere dönüştü. Dolayısıyla belli bir 'kişisel fikrin' ısrarcıları da otoriter olmakla suçlanmaktadır. Nitekim edebiyat ve sanatta kendini gösteren bu akım, zamanla bilimsel bilginin inşasını ve metotlarını, alanında uzmanlık gerekmezsiniz tartışmaya açmıştır. Her şeyin göreceli olduğunu düşündüğümüzü varsayarsak, pusulamız nereyi gösterecektir? Bu düşünceler ışığında hakikati bir perspektif meselesine indirgemenin bedeli tam olarak pusulasızlık durumudur.

KAYNAKÇA

Alpay, Yalın. *Yalanın Siyaseti*, İstanbul: Destek Yayınları, 1. Baskı, 2017

Keyes, Ralph. *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, New York: St. Martins Press, 2004

McIntyre, Lee. *Hakikat Sonrası*, çev. M.Fahrettin Biçici, İstanbul: Tellekt, 1. Baskı, 2019.

Fuller, Steve. "Science Has Always Been a Bit Post-Truth", *The Guardian*, 2016. www.theguardian.com/science/political-science/2016/dec/15/science-has-always-been-a-bit-post-truth

Joyce, Gemma. *Brexit Data: Post-Truth Politics and the EU Referendum*, Brandwatch, 2017. www.brandwatch.com/blog/react-brexit-post-truth

⁹ McIntyre, *Hakikat Sonrası*, s. 47

¹⁰ McIntyre, *Hakikat Sonrası*, s. 50

DÜŞ KITSCHİ

Gerçeküstücülük Üzerindeki Parıltı¹

Walter BENJAMIN

Bu çeviriye, Walter Benjamin'in çalışmalarının bir derlemesi olan, Theodor W. Adorno ve Gershom Scholem'in katkılarıyla Rolf Tiedemann ve Hermann Schweppenhäuser'in editörlüğünde hazırlanan ve Suhrkamp Verlag tarafından 1977 yılında basılan *Gesammelte Schriften* yapıtındaki "Traumkitsch" (s. 620-622) yazısı kaynaklık etmiştir. Dipnotlar, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla çevirmen tarafından eklenmiştir.

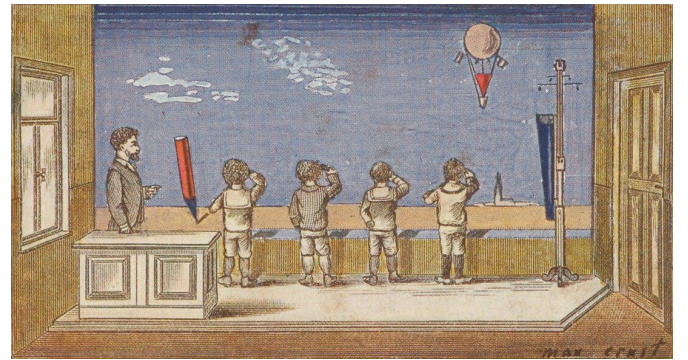
Çeviri: Hande Beril KÜÇÜKLER

Mavi Çiçek, artık bir düşün değil. Heinrich von Ofterdingen olarak uyanan herkes, bugün uyuyakalmış olmalı.² Düşlerin tarihi yazıldığı gibi kalmayı sürdürecektir ve bu konuda bir anlayış geliştirmek, tarihsel aydınlanma yoluyla doğal gereksinimdeki batıl inancı kati surette aşmak anlamına gelir. Düş görmenin tarihte bir payı vardır. Düş görmeyle ilgili istatistikler, anekdotal manzaranın zarafetinin ötesinde bir savaş alanının çoraklığına uzanacaktı. Düşler, savaşları yönetti ve savaşlar, en eski zamanlardan beri, düşlerin uygunluğunu ve uygunsuzluğunu, nitekim sınırlarını belirledi.

Düş, artık mavi bir ufuk açmıyor. Düş, griye dönmüş. Şeylerin üzerindeki tozun gri örtüsü, onun en iyi parçasıdır. Düşler şimdi banallığe giden kestirme bir yoldur. Teknik, şeylerin dış imgesini, değerlerini kaybetmek zorunda olan banknotlar gibi ebedi bir vedaya teslim ediyor. Bu noktada el, onu bir düşte tekrar yakalar ve tanıdık konturlara bir veda olarak temas eder. Nesnelere, en eskimiş noktalarda yakalar. Bu her zaman en hassas nokta değildir: Çocuklar bir bardağı tutmazlar, ona erişirler. Ve bir şey, hangi tarafta düşlere çevrilir? Hangisi onun en eskimiş noktası-

dır? Bu taraf, alışkanlık tarafından aşındırılmış ve ucuz kelimelerle yamalanmış sloganlardır. Şeylerin düşe sırtını çevirdiği taraf kitsch'dir.

Şeylerin kurgu imgeleri, "düş" leporellosunun³ yaprakları gibi yere düşüyor. Sloganlar, her bir yaprağın altındadır. »Ma plus belle maitresse c'est la paresse« ve »Une medaille vernie pour le plus grand ennui« ve »Dans le corridor il y a quelqu'un qui me veut a la mort«.⁴ Gerçeküstücüler böylesi dizeleri kaleme aldılar ve -dostları olan- sanatçılar bu resimli kitabın izinden gittiler. Paul Eluard'ın "Répétitions" adını verdiği kitabının iç kapağında Max Ernst tarafından çizilmiş dört küçük çocuk bulunur. Okuyucuya, öğretmene ve kürsüye sırtlarını dönmüşler ve havada asılı kalan balonun

¹ "Gerçeküstücülük Üzerindeki Parıltı" alt başlığı 1927'de yayınlanan makalenin başlığı olarak kullanılmıştır.

² Heinrich von Ofterdingen, Novalis tarafından ilk kez 1802'de yayımlanan tamamlanmamış bir romanın başlığıdır. Von Ofterdingen, bilinmeyen sevgilisinin yüzünü taşıyan gizemli Mavi Çiçek'i arayan bir Ortaçağ şairidir.

³ Leporello, Mozart operası Don Giovanni'deki Don Giovanni'nin hizmetçisidir. Leporello, efendisinin fetihlerinin bir kataloğunu taşır, bu katalog birçok ismi göstermek için akordeonlar biçimindedir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Leporello Verlag adlı Alman yayınevi bu tür kitaplar ürettiyordu.

⁴ "Benim en güzel metresim avareliğim" "En büyük can sıkıntısı için parlak bir madalya." "Koridorda, ölmemi isteyen biri var."

altındaki parapete bakıyorlar. Dev bir kalem, parapetin üzerinde duruyor. Çocuksu deneyimin tekrarı bizi düşündürür: Biz çocukken ebeveynlerimizin dünyasına karşı henüz yürek burkucu bir protesto yoktu. Biz bu dünyanın ortasındaki çocuklar olarak kendimizi üstün gösterdik. Banale ulaştığımızda onunla birlikte iyi olanı ele alıyoruz, iyi olan orada, bak, çok yakında.

Çünkü ebeveynlerimizin -defalarca damıtılmış-duygusallığı, hislerimizin en objektif görüntüsünü sunmakta iyidir. Gereksiz laflarla dolu konuşmaları zehir gibi acıdır, bizi kıvrımlı bir resimli bulmacaya indirgeme etkisine sahiptir; konuşmanın süsü en derin karışıklıklarla doludur. İçinde yürekten bir şefkat vardır, sevgi vardır, kitsch vardır. "Gerçeküstücülük, diyalogun esas gerçekliği içinde diyalogu yeniden kurmak için kendisini görevli hissetmiştir. Muhataplar nezaket zorunluluğundan azat edilmiştir. Konuşan kişi, tez geliştirmekten uzaktır. Ancak yanıt, prensipte konuşan kişinin özsaygısı ile ilgili değildir. Sözcükler ve imgeler dinleyicilerin zihninde yalnızca birer sıçrama tahtalarıdır." Breton'un gerçeküstücü manifestosundan güzel kavrayışlar... Onlar, diyalogsal yanlış anlaşılmanın formülüne, yani, diyalogun içinde yaşayanların formülüne biçim veriyorlar. Çünkü "yanlış anlaşılma" tek doğru gerçekliğin karşılıklı konuşmak zorunda bırakılan ritmidir. Bir insan ne kadar etkili konuşabiliyorsa, o kadar yanlış anlaşılır.

Louis Aragon, *Vague de rêves*'de (Düşlerin Dalgası) düş görme obsesyonunun Paris'e nasıl yayıldığını anlatıyor. Gençler, şiirin sırlarından birine rastladıklarına inanırken, aslında o dönemin en yoğun güçlerinde olduğu gibi şiirsel kompozisyonlardan uzaklaştılar.⁵ Saint-PolRoux⁶, sabahın erken saatlerinde yatmadan önce, kapısına bir not asar: "Le potte travaille"⁷. Tüm bunlar, ortadan kaldırılan şeylerin kalbine ulaşmak için. Banal olanın konturlarını bir resimli bulmacadaki gibi deşifre etmek, odunsu iç organlardan gizli bir William Tell başlatmak ya da soruyu cevaplayabilmek için: "Gelin nerede?" Düş çalışmasının bir şeması olarak resimli bulmacalar, uzun zaman önce psikanaliz tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu tarz bir kesinlik ile gerçeküstücüler, şeylerdense ruhun izindedirler. Onlar, tarih öncesi çalılarında nesnelere Totembaum'unu⁸ ararlar. Bu Totembaum'ların zirvesi, grotesk yüzü, kitsch'dir. O, nesli tükenmiş şeyler dünyasının gücünü ele geçirmek amacıyla düşlerde ve konuşmalarda taktığımız, banalin son maskesidir.

Sanat dediğimiz şey, bedenden yalnız iki metre uzakta başlar. Yeni insan, içinde eski formların özünü taşır ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevreyle bir çatışmada biçimlendirilen ve düşlerde, belirli sanatçıların sözleri ve imgeleriyle bahsedilen, "döşenmiş insan" denilebilecek bir varlıktır.

⁵ 1922-1924 yıllarına atıfta bulunmaktadır. Une vague de rêves ilk olarak 1924 sonbaharında yayımlandı.

⁶ Fransız sembolist şair Paul Roux'nun (1861-1940) takma adıdır.

⁷ "Şair çalışıyor."

⁸ İnsanların ağaçlardan geldiğini söyleyen mitler, ölümlerin ağaç kovuğuna gömüldüğü gömme âdetlerine kaynaklık etmektedir. Bu yüzden Almandada tabut için hâlâ "ölüm ağacı" anlamına gelen "Totembaum" ifadesi kullanılmaktadır.

YÖNSÜZLEŞMİŞ BİR DEMOKRASİ KAVRAYIŞINA ELEŞTİRİLER

Suat Kutay KÜÇÜKLER

Demokrasinin alışlagelen ve hatta belki de klişe tanımı “halkın egemenliği” şeklindedir. Buna göre demokrasilerde halkın kendi kendisini yönettiği söylenir. Gelgelelim kavramların da tarihi vardır ve tarihselliğinden yalıtılan kavramların mutlaklaştırılması ve böylece kavramlara ilişkin meselelerde totaliter tarzda yaklaşımların peyda olması kaçınılmazdır. O halde demokrasinin “kendinden menkul” olmadığını bilmek, onun tarihselliğini kavramakla mümkündür. Bu kavrayış, yönsüzleşmiş bir demokrasinin doğurduğu sorunları bertaraf etmenin sağlam bir yoludur. Demokrasinin nasıl olup da yönsüzleşebileceği, yani halkın egemenliğinin halka karşı yönelebileceği de yine bu yolla anlaşılabilir.

YÖNTEM VE TEMEL KABULLER ÜZERİNE

Kişinin elindeki tek şey çekişse, etrafındaki her şey ona çivi olarak gözükür denir. Ele alınan konuda benimsenen yöntemin önemini vurgulamak için kullanılan bir özdeyiştir bu. Öyleyse politik felsefeye ilişkin bir tartışmanın ilkin idelerin düzeni ile şeylerin düzeni arasındaki kopmadan hareket etmesi gerektiğini söylememiz gerekir. Diğer bir deyişle politik olan üzerine felsefi bir inceleme, iç tutarlılıkları kusursuz gözükken fakat pratik duruma -kendi tutarlılığını korumak pahasına- ilgisiz kalan düşüncelerden değil, şeylerin olağan akışını kıran istisnalardan yola çıkar. Nitekim politik felsefe, istisnaya yer açmayan tümel doğrulukların sütliman dünyasında değil, düşüncede düşünülme-yeni düşünerek “akıntıya karşı” kendisini var eder.¹ Bu demek oluyor ki idelerin şeyler dünyasını düzenleyebileceğine dönük Kantçı kabul burada terk edilmelidir, Hegel’in “‘gerek’in ‘var’ karşısında

her türden üstünlüğünü”² reddeden yaklaşımı konumuz bağlamında daha aydınlatıcı olabilir. Kısaca ifade edecek olursak demokrasiye dair bu incelememiz, politik realizm hattını takip etme gayesi güdecektir. Politik felsefenin praksisin betimleyicisi değil, onun doğrudan içerisindeki bir etkinlik olduğunu hatırlamak bu noktada önemlidir.

Kavramların tarihini ortaya çıkarmak, kavramlara dair kökensel ve dolayısıyla özsel açıklamaları da geçersiz kılmaktadır. “Kavramı bilmek, kökeni bilmektir” şeklindeki kabul, çağdaş dönemde hükümsüzdür. O halde demokrasinin kökensel durumunu açıklamak, demokrasinin çağdaş sorunlarını ele alırken benimsenecek tek yol olamaz. Ancak demokrasinin kökensel pratiklerini tarihsel süreçteki dönüşümleriyle birlikte ele almak, demokrasiye dair bir çerçeve sunmak açısından önemlidir. Buradan hareketle çalışmamızda antik dönem düşünürü

¹ Ertan Kardeş, “Politik Felsefe Nedir?”, *Felsefe Arkivi*, S. 51, 2019, s. 406

² Georg Lukács, *Hegel / Sosyal Varlık Varlıkbilimine Doğru 1*, çev. Ayşen Tekşen, İstanbul: Payel Yayınevi, 2013, s. 33

Aristoteles'in düşünceleri, çağdaş dönemin kilometre taşlarından Carl Schmitt'in düşüncelerinin ışığında ele alınarak demokrasinin mahiyetine dair genel bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır.

ARİSTOTELES: BİR SAPMA OLARAK DEMOKRASİ VE OSTRAKİSMOS

Demokrasinin en temel karakteristiğinin "eşitlik" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Etimolojik bir inceleme ile demokrasinin δῆμος (dē'mos) "halk" ve κρατεῖν (kratéin) "hüküm sürmek" sözcüklerinin birleşiminden meydana geldiğini görebiliriz.³ Burada, bilhassa gündelik dilde kullanılan kavramların içeriklerinden yalıtılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını hatırlamak önemlidir. Halk, böylesi kavramlardan birisidir. Halkı kimlerin oluşturduğunu sormak, bu bağlamda anlamlı ve gereklidir. Öte yandan halkın yönetimi, şüphesiz, halkı oluşturan yurttaşların eşitliğini gerektirecektir. Öyleyse kimlerin "yurttaş" olduğu ve bu yurttaşların "neyde" eşitlenecekleri bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurttaşlık dairesine kimlerin dahil edildiği tarihsel süreçte farklılık göstermiştir. Aristoteles, Politika başlıklı yapıtının III. kitabında yurttaşlık konusuna eğilmektedir. Burada Aristoteles, yurttaşlığın, her devletin anayasası farklı olduğu için, genelgeçer bir tanımının yapılamayacağını belirtmekle birlikte "yasal, siyasal ve yönetsel görevler" alma yeteneği ve olanağı bulunanları "yurttaş" olarak kabul etmektedir.⁴ Elbette bu yetenek ve olanak herkese eşit olarak dağıtılmamıştır. "En iyi çalgıyı kullan-

ma hakkı, o çalgıyı en iyi çalanındır."⁵ diyen Aristoteles, yönetme işine seçilebilecek olanlarda bazı özellikler tespit eder. Onun yurttaş tanımının, yönetsel görevlerde bulunmayı da gerektirdiği göz önüne alındığında bu özellikler kimlerin yurttaş olacağını da belirleyecektir. Doğrudan onun sözleriyle aktaracak olursak "Devletin varolması için bulunması gereken bütün insanlara yurttaş demeliyiz diye bir düşünceyi bir an bile aklımızdan geçirmiyoruz"⁶ diyen Aristoteles, bu çerçevede köleleri, kadınları ve işçileri yurttaş olarak saymaz. Çünkü bu insanlar, devlet yönetimine katılabilecek donanımına sahip değildirler. Burada bir parantez açıp yurttaşlar topluluğuna dahil olmanın belirli sosyoekonomik şartları yerine getirmeyi gerektirmesinin yalnızca antik dönemin ruhuyla açıklanamayacağını belirtmemiz gerekir. Öyle ki Aristoteles'ten yaklaşık 2100 yıl sonra yaşamış olan Immanuel Kant, yalnızca mülkiyet sahibi erkekleri yurttaş olarak kabul etmektedir.⁷ Aristoteles ile benzer bir şekilde Kant açısından da yurttaşlığın doğal koşulu erkek olmak iken kişinin kendi kendisinin efendisi olmasını sağladığı için mülkiyet de yurttaşlık için bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani Kant, yurttaşlığı burjuva sınıfı üzerinden değerlendirmektedir dersek yanılmış olmayız. Aristoteles'e döndüğümüzde, ona göre yönetme ve yönetilme bir yurttaşlık erdemidir. Antik Yunancada "erdem" sözcüğü ἀρετή (areté) ile karşılanmaktadır ve bu ifade "vasıf", "meziyet" gibi anlamlara da gelmektedir.⁸ Dolayısıyla Aristoteles, yönetme meziyetine sahip olan yönetilenlerin yurttaşlığını kabul etmektedir.

³ Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul: Simurg Kitabevi, 2002, c. I, s. 587

⁴ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, 17. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 85

⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 110

⁶ Aristoteles, *Politika*, s. 94

⁷ Immanuel Kant, "Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir, Ama Pratikte İşe Yaramaz' [Teori ve Pratik]" *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, haz. ve çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017, s. 38-39

⁸ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, haz. ve çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004, s. 46

Polis'te ikamet eden herkes, bu çerçevede yurttaş değildir. Aristoteles'ten aktaracak olursak, "Yalnız bir yerde oturmak da yurttaşlığı getirmez; yabancılar ve köleler yurttaş değildir, ama ülkede sürekli olarak yaşayabilirler."⁹

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta, esasen Aristoteles'in bir "demokrasi yanlısı" olmadığıdır. Nitekim o, demokrasiyi doğru anayasadan bir sapma olarak tespit eder. Aristoteles'e göre üç farklı doğru anayasadan bahsedilebilir: Krallık, aristokrasi ve siyasal yönetim.¹⁰ Krallık bozulduğu zaman tiranlığa, aristokrasi bozulduğu zaman oligarşiye ve siyasal yönetim bozulduğunda demokrasiye dönüşür. Doğru anayasalar, bütün topluluğun yararı için farklı egemenlik biçimlerini ifade ederken bu anayasalardan sapmalar topluluğun yararını amaçlamaz, belirli bir sınıfın çıkarını gözetir.¹¹ Demokrasi özelinde konuşacak olursak, demokraside yalnızca "yoksulların çıkarı" gözetilmektedir¹² ve bu durumda yurttaşlar topluluğunun ortak yararından bahsetmek olanaksızdır. Ancak Aristoteles'in demokrasi karşıtlığını gerek kavramsal gerekse de tarihsel boyutlarıyla doğru kavramak önemlidir. Aristoteles, siyasal yönetimi "doğuştan özgür ve eşit adamlar arasında uygulanan"¹³ bir egemenlik türü olarak tanımlamaktadır. Kavramların tarihine dönük vurgumuz hatırlandığında, günümüz demokrasi kavrayışı ile Aristoteles'in ele aldığı demokrasi kavrayışının farklılığı gün yüzüne çıkacaktır. Tarihsel süreçte, yurttaşlar topluluğunun mülkiyet temelinden çıkarılıp anayasal düzlemde eşitlenmesi ile birlikte demokrasinin Aristoteles'in ele aldığı bağlamdan,

yani yoksulların çıkarını gözeten sapmış bir anayasadan, farklı bir anlama geldiği görülmektedir.

Demokrasinin Antik Yunan'daki gelişiminin kırılmalı bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Atina demokrasisi pek çok kez tiranlık rejimine dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kleisthenes'in "sivrilen vatandaşların bir gün tiran olmaya kalkmalarını önlemek için"¹⁴ yürürlüğe soktuğu "ostrakismos" yasası bu kırılmalılığın bir neticesidir.¹⁵ Oyların *ostraka* adı verilen çömlek parçalarına yazılması sebebiyle Çanak Çömlek Mahkemesi olarak da adlandırılan bu sistemde, her yıl toplanan halk meclisi, 10 yıllığına sürgüne gönderilmesi gerektiğini düşündükleri kişiyi oylama ile seçerdi.¹⁶ Böylece demokrasinin karakteristik özelliği olarak tespit ettiğimiz "eşitlik", eşitsiz olanın dışarıda bırakılması yoluyla korunmaya çalışılıyordu. Böylece eşitliğin, eşitsizlik olmaksızın düşünülmemeyeceği de antik dönemden itibaren gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır. Aristoteles'in "eşitlik" tanımı bu bağlamda dikkate değerdir: " (...) eşitlik, eşitler için eşit olmak gerekir."¹⁷

CARL SCHMİTT: TÜRDEŞLİK VE HETEROJEN OLANIN ELENMESİ

Çağdaş dönem politik felsefesinin kilometre taşları arasında sayabileceğimiz Alman anayasa hukukçusu Carl Schmitt, 1923 yılında kaleme aldığı Parlamenter Demokrasinin Krizi başlığını taşıyan çalışmasında demokrasiye ilişkin iki özellik tespit eder: " ... ilkin türdeşlik, ikinci olarak heterojen olanın -gerektiğinde- elenmesi veya

⁹ Aristoteles, *Politika*, s. 85

¹⁰ Aristoteles, *Politika*, s. 98

¹¹ Aristoteles, *Politika*, s. 99

¹² Aristoteles, *Politika*, s. 99

¹³ Aristoteles, *Politika*, s. 92

¹⁴ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 4. basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, s. 119

¹⁵ bkz. Suat Kutay Küçükler, "Antik Atina'da Demokrasi ve Ostrakismos", https://www.academia.edu/38419257/Antik_Atinada_Demokrasi_ve_Ostrakismos (Erişim: 7 Haziran 2020)

¹⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, s. 40

¹⁷ Aristoteles, *Politika*, s. 110

imha edilmesi”¹⁸ Schmitt’in bu bağlamda gündeme getirdiği kavram “eşitliğin tözü”dür. Nitekim demokrasilerdeki “eşitlik”, “soyut, mantıksal-aritmetik oyunlar”¹⁹ üzerinden anlaşılabilir mahiyette değildir. O halde diyebiliriz ki demokrasilerde aslanan eşitliğin tözüdür ve Schmitt açısından bu töz, “belirli fiziksel ve ahlaki niteliklerde bulunabilir.”²⁰ Schmitt, tam da çalışmamız bağlamında ele aldığımız Antik Yunanda yurttaşlığın ἀρετή (areté) üzerinden tanımlanması durumunu örneklendirmektedir.²¹ Bu demek oluyor ki Antik Yunan demokrasisini mümkün kılan türdeşlik, yalnızca yurttaşlık erdemine sahip kimselerin yurttaşlar topluluğuna dahil edilmesiyle oluşmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren ise eşitliğin tözü, “ulusa aidiyet” üzerinden tanımlanmıştır.²² Dolayısıyla 19. yüzyıldan beri demokrasiler, türdeşliğin “ulus” üzerinden sağlanmasını ve ulusa ait olmayan unsurların dışarıda bırakılmasını gerektirmiştir. Schmitt bu konuya ilişkin iki örnek verir: “Yunanlılar’ı ülkesinden radikal bir şekilde ihraç eden ve ülkesinde gaddarca bir Türkleştirme politikası güden günümüz Türkiye’si ve göç yasası aracılığıyla istenmeyen yerleşimcileri ülkeden uzak tutan ve diğer dominyonlar gibi yalnızca right type of settlers tanımına uyan göçmenleri kabul eden Avustralya Milletler Topluluğu.”²³ Türkiye Cumhuriyeti özelinde konuşacak olursak, bir imparatorluk yapısı gösteren Osmanlı Devletinin bünyesindeki unsurların ulusal bağımsızlıklarını ilan etmesi ile birlikte “Osmanlılık” düşüncesi birleştirici bir unsur olarak

var olamamış ve yeni devletin temelini “ulus” düşüncesi teşkil etmiştir. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun 3. maddesinde egemenliğin ulusa verildiği görülmektedir: “Hâkimiyet bilâ kaydû şart Milletindir.” 1924 Anayasanın, güncel Türkçe ile ifade edecek olursak, “Türklerin Kamu Hakları” başlığını taşıyan beşinci bölümü “Her Türk hür doğar, hür yaşar.” şeklindeki 68. madde ile başlamaktadır. O halde egemenlik, özgür doğan ve özgür yaşayan Türk yurttaşlarıdır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti çerçevesinde Türklükte eşitlenen yurttaşların demokrasiden bahsedilebilir, Türk olmayan unsurların bu demokratik eşitlikte yer alamayacağı açıktır. Schmitt’in demokrasilerde heterojen olanın elenmesi veya imha edilmesi bağlamında verdiği Türk – Yunan Nüfus Mübadelesinin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 yılında Adana Türk Ocağında yapmış olduğu konuşma dikkate değerdir. Atatürk, sanat ocaklarının farklı unsurlar ve Ermeniler tarafından işgal edildiğini belirttikten sonra “Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir.”²⁴ demektedir. Gerek Atatürk’ün bu demecinin gerekse de nüfus mübadelesinin temelinde yatan unsur, demokrasiyi mümkün kılacak olan türdeşliğin tesisidir. Schmitt’in verdiği bir diğer örneğe, Avustralya’ya dönecek olursak Myrna Willard’ın 1923 yılında kaleme aldığı 1920’ye Kadar Beyaz Avustralya Politikasının Tarihi kitabı, dönemin ruhunu anlamak açısından önemlidir. “Ulusal öz-koruma, politikanın amacıdır.”²⁵ diyen Willard, ırksal birliğin ulusal

¹⁸ Carl Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 3. baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 25

¹⁹ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²⁰ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²¹ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²² Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 26

²³ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²⁴ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 5. baskı, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006, c. II, s. 130

²⁵ Myrna Willard, *History of the White Australia Policy to 1920*, Melbourne: University of Melbourne Press, 1923, s. 189

yaşam için vazgeçilmez olduğunu ve kabul edilecek göçmenlerin bu ırksal birliğe dahil olabilecek yeterlikte olması gerektiğini belirtir. Böylece Avustralya Milletler Topluluğu, türdeşliğini sağlayarak demokratik bir yapıya kavuşmak istemiştir.

Demokraside türdeşliğin temel bir konumda bulunması “politik-olanın” yapısı kavranılmadan anlaşılabilir. Öncelikle politik-olanın sınırlarını devletsel-olan ile çizen anlayışı reddeden Schmitt, politik-olanın devletten önce geldiğini düşünmektedir.²⁶ Diğer taraftan politik-olanın çeşitli alanlar ile kurulan karşıtlıklar üzerinden tanımlanmasına da karşı çıkmaktadır. Öyle ki dinsel, kültürel, ekonomik, hukuksal yahut bilimsel alanlar politik-olan kavramının karşıtı olarak bulunamazlar.²⁷ Öyleyse politik-olan nasıl tanımlanacaktır? Burada Schmitt, politik-olanın kendine özgü ayrımını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle ahlak alanındaki iyi-kötü ayrımı, estetik alanındaki güzel-çirkin ayrımı gibi politik-olan kavramında nasıl bir ayrım söz konusudur, sorusundan yola çıkmaktadır. Schmitt açısından politik-olan kavramına has ayrım dost-düşman ayrımıdır.²⁸ Burada “düşman” ile kastedilenin ne olduğu önemlidir. Düşmanın “rakibimiz ya da genel anlamda hasmımız”²⁹ olmadığını söyleyen Schmitt, düşmanı “gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütün”³⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Yani bu düşmanın kişisel bir husumete denk gelmediği açıktır, Schmitt özellikle politik anlamdaki düşmanlığın “bireysel

düzlemde”³¹ bir düşmanlığı gerektirmediğinin altını çizer. Politik-olanın kuruluşu bu çerçevedeki bir dost-düşman ayrımına yaslanmaktadır. Schmitt’in politik felsefesi, başta da ifade ettiğimiz gibi, varolandan kopuk idelere değil, varolanın kendisine yönelmektedir. Schmitt’in dost-düşman ayrımının “somut ve varoluşsal anlamlarıyla” kavranılması gerektiği yönündeki sözleri dikkate değerdir: “*Halkların birbirlerini hâlâ dost ve düşman diye ayırmalarının reddedilesi, barbarlıktan kalma ilkel bir kalıntı olduğunun düşünülmesi ya da bu ayrımın bir gün yeryüzünde ortadan kalkacağına umulması; eğitsel saiklerle, hiç düşman yokmuş gibi davranmanın iyi ya da kötü olup olmadığı bu yazıda dikkate alınmayacaktır. Burada mesele, varsayım ya da normlar değil, dost-düşman ayrımına dair varoluşsal gerçeklik ile bu ayrımın hakikaten gerçekleşme ihtimalidir. Yukarıda anılan umutları ve eğitsel saikleri ister paylaşın ister paylaşmayın, bugün halkların hâlâ dost ve düşman ekseninde gruplandırıldığını, bu karşıtlığın siyasal açıdan varolan tüm halklar için gerçek bir olasılık olarak varlığını sürdürdüğünü mantıken yalanlamak mümkün değildir.*”³² Demek ki bize politik-olanı gösteren bu ayrım, kaynağını doğrudan doğruya “olan”dan almaktadır, “olması gereken”den değil.

Halkın iradesinin merkezi bir konumda durduğu demokraside, türdeş olmayan bir yapının dost-düşman ayrımını yapamayacağı açıktır. Demokrasinin türdeşliği gerektirmesi tam da buradan kaynaklanır. Heterojen bir topluluk, dost-düşman ayrımını kendi topluluğu içerisinde

²⁶ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, 2. basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 49

²⁷ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 54

²⁸ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 57

²⁹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 59

³⁰ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 59

³¹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 60

³² Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 58-59

de yapmayı sürdürür. Böylece heterojen bir yapının iradesinden bahsedilemeyeceği gibi bu yapının alacağı “demokratik karar”, halkın kararı değil, heterojen yapıyı teşkil eden unsurlardan “baskın olanın kararı” haline gelir. Türdeş olmayan bir topluluğun demokratik kararı, bu anlamda demokrasiyi ancak bir “kisve” olarak tutar. Politik birlik, dostunu ve düşmanını belirler; ancak söz konusu politik birliğin temel koşulu olan “türdeşlik” tesis edilmemişse dost ve düşman varlığı politik yapının içerisinde de var olmayı sürdürür ve alınan kararlar, oy çokluğuna yaslanırsa dahi, baskın olan gücün iradesini yansıtacaktır. Halbuki bu durum, “halkın iradesine” yaslanan demokrasinin temel iddiası ile çelişmektedir.

İTİRAZLAR VE ELEŞTİRİLER

Çağdaş yaklaşımların ekseriyeti, muzaffer liberalizmin gölgesinde filizlendiklerinden mütevellit, türdeşliğe yaslanan ve çoğulcu olmayan bir demokrasi kavrayışını anti-demokratik olarak sunmaktadır. Böylece Schmitt'in demokrasiye içkin olduğunu tespit ettiği ve Aristoteles'te de nüvelerini bulabildiğimiz iki unsur, türdeşlik ve heterojen olanın dışlanması, adetâ demokrasiye engel unsurlar olarak karşımıza çıkarılır. Burada nasıl olup da Aristoteles'ten Schmitt'e uzanan ve binyıllarla ifade edilen tarihsel süreçte demokrasiyi mümkün kılan türdeşliğin ve dışarıda bırakma pratiğinin demokrasinin tam da karşısında konumlandırılabilirdiğini açıklamak önemlidir. Ancak bunu yapabilmek için öncelikle Aristoteles ve Schmitt arasında kurduğumuz ilişkiye karşı gelebilecek itirazlarla hesaplaşmak gerekir.

Aristoteles'in yurttaşlar topluluğunu belirli koşullara haiz kimselerden teşkil etmesi Schmitt'in türdeşlik düşüncesine, ostrakismos yasasını gerekli durumlarda yararlı görmesi ise heterojen olanın gerektiğinde elenmesine denk düşebileceğini söyleyebiliriz. Fakat aralarında bin yıllar olan bu iki düşünürün politik yaklaşımları arasında böyle bir benzerlik kurmanın, bizi anakronizme sürükleyeceğini düşünmek gerekebilir. Öyle ki her düşünürün kendi çağının sorunlarıyla meşgul olduğu göz önünde tutulduğunda, Aristoteles ve Schmitt'in yaşadığı dönemler farklı özellikler göstermektedir ve bu yüzden bu iki düşünürün görüşlerindeki ortaklıklardan hareket etmenin sorunlu bir yaklaşım olabileceği ileri sürülebilir. Ne var ki böylesi bir itiraz, yürüttüğümüz kavramsal tartışmanın temel iddiasını gözden kaçırmak anlamına gelir. Nitekim demokrasinin tarihin bir dönemindeki durumunu değil, demokrasi kavramının kendisini ele alıyoruz. Kavramların da tarihsel bir zeminde bulduklarının bilinciyle demokrasinin çerçevesini çizme gayreti içinde bulunuyoruz. Bu sebeple politik felsefenin bu kavramsal tartışması, Aristoteles'i çağdaş döneme taşımak yahut Schmitt'i antik döneme götürmekle itham edilemez. Demokrasi kavrayışlarındaki ortaklıkları tespit etmek, bu anlamda bir anakronizmin uzağındadır.

Aristoteles'in “siyasal yönetim” olarak Türkçeleştirilen bir yönetim biçimini önerdiğini ve demokrasiyi bir “sapma” olarak tespit ettiğini belirtmiştik. Bu durumda Aristoteles'in görüşlerinin “demokrasi” kavramına ilişkin bir tartışmada nasıl konumlandırılabilirdiği sorula-

bilir. Bu konuda öncelikle hatırlanması gereken, Aristoteles'in bir filozof olduğu kadar Antik Yunan'ın politik yaşamına ışık tutan bir tarihçi olmasıdır. Onun politik düşüncelerini öğrenebildiğimiz Politika yapıtı, Yunan polislerinin politik yapılarına dair tarihsel bilgileri de içerir. Örneğin "ostrakismos" yasası, Aristoteles'in demokrasilerde de uygulandığını belirttiği ve yararlı olduğuna kanaat ettiği bir pratiktir³³ fakat kaynağını Aristoteles'in düşüncelerinden değil, Kleisthenes döneminde çıkarılan bir yasadandır.³⁴ Dolayısıyla Aristoteles'in "demokrasi"ye dair bir tartışmadaki konumu, onun felsefi görüşlerinin yanında tarihsel aktarımlarının da değerlendirilmesini gerektirir. Öte yandan Aristoteles, doğru anayasadan sapmış anayasaları tespit etmeye yarayan ölçütünü şu şekilde açıklar: "Belirli bir noktada eşit olanların her şeyde eşit olmaları ya da bir tek yönde eşitsiz olanların hepsinde eşitsiz olmaları gerekmediği için; bundan, böyle mutlak bir eşitliğin tümüne birden ağır bastığı anayasalar bozuk biçimler ya da sapmalar diye sınıflandırılmalıdır, sonucu çıkar."³⁵ Demek ki Aristoteles'in demokrasiyi bir "sapma" olarak sınıflandırmasının temelinde yatan unsur, demokrasinin yurttaşlar topluluğunu oldukça genişleterek mutlak bir eşitliği benimsemesi gibi gözükmektedir. Ancak Schmitt'in "demokratik eşitlik" bahsi üzerine söyledikleri, Aristoteles'in "sapma" olarak tespit ettiği demokrasiden farklı bir yerde durmaktadır. "Demokratik eşitlik kavramı politik bir kavramdır ve her hakiki politik kavram gibi bir ayırım yapma

imkanını içerir. Bu yüzden politik demokrasi, kişiler arasında ayırım yapamamaya dayanmaz, aksine belirli kişilere ait olma niteliğine dayanır."³⁶ diyen Schmitt, ayırım yapmanın demokrasinin temelinde durduğunu belirterek mutlak eşitlik tasavvuruna da karşı çıkmaktadır. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Aristoteles'in "siyasal yönetim" ile kastettiği, Schmitt'in demokrasi kavrayışı ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Böylelikle Aristoteles'in demokrasiye ilişkin düşüncelerinin Schmitt'in demokrasi kavrayışıyla olan ilişkisi daha net anlaşılabilir.

Politik felsefenin politik-olana ilişkin salt betimsel bir yaklaşıma sahip olmadığını bilmek, çalışmamız bağlamında önem arz eder. Denebilir ki politik felsefe "akıntıya karşı yol almak, tarihin havını tersine taramak ve imdat frenini çekmek gibi radikal eylemlerle kendisini ortaya koyar."³⁷ Bu anlamda liberal kaynaklardan beslenen günümüz yaklaşımlarının çoğunun demokrasiye içkin olan türdeşliği ve dışlama pratiğini "kötücül" addedip demokrasinin karşısında konumlandırmasının politik açıdan nerede durduğunu göstermek politik felsefeye düşer. İlk yapılmaması gereken, kavramları yerli yerine oturtmaktır. Demokrasi, politik bir kavramdır ve demokrasinin "ahlaken iyi olan" şeklinde sunulması demokrasi kavramının doğrudan kendisini aşındırmaktadır. Politik bir kuruluşu ahlaki kavramlarla tartışmanın sonucu, ahlaki kavramlar ile üzeri örtülen politik girişimlerin gizlenmesi olacaktır. Schmitt, bu durumu "insanlık" kavramı üzerinden örneklendirmekte-

³³ Aristoteles, *Politika*, s. 115

³⁴ Alâeddin Şenel, *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s. 228

³⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 111

³⁶ Carl Schmitt, *Constitutional Theory*, çev. ve ed. Jeffrey Seitzer, Durham ve Londra: Duke University Press, 2008, s. 258

³⁷ Kardeş, "Politik Felsefe Nedir?", s. 406

dir. İnsanlık kavramı, politik alanın ayrımı olan dost-düşman ayrımına sahip değildir çünkü “bu gezegende” insanlığın düşmanı yoktur.³⁸ O halde ahlaki karakteriyle “insanlık” kavramının politikadaki kullanımı, politik çıkarların örtülmesine hizmet edecektir. Schmitt, Proudhon’un sözünün “küçük bir değişikle” meseleyi aydınlattığını düşünmektedir: “Kim insanlıktan bahsediyorsa, aldatmak istiyordur.”³⁹ Türdeşlik ve dışlama pratiğine ilişkin tartışmalarda bahsedilen “insanlık onuru”, “kültür mozaığı” gibi ifadelerin konumu da aynıdır. Politik olanın, ahlaki olan ile ikame edilmesinin sonucu olan mistifikasyon, burada da kaçınılmazdır. Dolayısıyla türdeşlik ve dışlama pratiğinin “ahlaken kabul edilemez” olduğunu öne sürmek, politik anlamda bir itiraz olarak kabul edilemez.

Türdeşlik ve dışlama pratiğine getirilen itirazlar, tarihin kurgusal karakteriyle de değerlendirilmesi gereken bir yerde durmaktadır. Bilindiği üzere tarih kelimesinin Batı dillerinde “hikaye” kelimesi ile yakın bir ilişkisi vardır. Örneğin Fransızca da “tarih” anlamına gelen *histoire* kelimesi, aynı zamanda “hikaye” anlamına da gelmektedir. Dildeki bu yansımadan da görüleceği üzere tarih, geçmişin olduğu haliyle bilgisi değil esasen geçmişin kurgusudur. Bu kurgu ise kazananların kurgusudur, diğer bir deyişle tarihi kazananlar yazar. Dolayısıyla bugünün “demokrasi tarihleri” ekseriyetle liberal bir perspektiften yazılmıştır ve türdeşlik ile dışlama pratiğinin “kötücül” bir yerde tutulmasında bunun payı büyüktür. Elbette, II. Dünya Savaşı döneminin totaliter rejimlerinin öje-

nik politikaları yahut toplama kampları da tarihsel bir tecrübe olarak türdeşliğe yapılan itirazlar arasında yer almıştır. Ancak bu itiraz, türdeşliğin yalnızca “ırk temelli” olması gerekseydi kabul edilebilirdi. Gerek Aristoteles’te gerekse Schmitt’te türdeşliğin ırk üzerinden ele alınması söz konusu değildir. Hatırlanacak olursa Schmitt, “eşitliğin tözünün” tarihsel süreçte farklılıklar gösterdiğini de vurgulamıştır. Buna karşın totaliter tecrübelerin, türdeşliğe bir itiraz olarak konumlandırılması bu anlamda isabetsiz bir itirazdır. Öte yandan “kazananların tarihini” burada da görmek mümkündür, nitekim 1924 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Virginia Eyaletinde çıkarılan “Kısırlaştırma Yasası” ile 1979 yılına değin 7000’den fazla insanın kısırlaştırılması yahut Pearl Harbor Saldırısının ardından Japon asıllı Amerikan yurttaşlarının ve ABD’de ikamet eden Japonların toplama kamplarında hapsedilmesi çoğu kez hatırlanmamaktadır.

Demokrasilerde eşitliğin tözünün “ulusa aidiyet” üzerinden tanımlanması bir diğer tartışma konusunu teşkil etmektedir. Buna göre ulus düşüncesinin etnik çeşitliliği örselediği ve asimilasyon gibi pratiklere yer açtığı düşünülmektedir. Böylece ulus üzerinden sağlanan eşitlik yerine, “halkların demokrasisi” önerilmektedir. Ulus ve halk ayrımını netleştirilmesi, tartışmanın sağlam bir zeminde yürütülmesi açısından önemlidir. Politik bir kullanımı olmakla birlikte esasen kültürel ya da etnik bir yapıya işaret eden halk, politik bir kavram olarak ulustan farklı bir yerde durur. Kültürel ya da etnik yapısıyla halkın politik bir ira-

³⁸ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 84

³⁹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 85

deye sahip olması zorunlu değildir fakat ulus, politik eyleme muktedirdir ve bu anlamda politik iradeye sahiptir.⁴⁰ Dolayısıyla ulus, farklı kültürlerin hukuk karşısında eşitlenmesi anlamına gelir. Demokrasinin eşitliğinin insanların eşitliğine değil, yurttaşların eşitliğine dayandığını yinelememiz gerekir. Söz konusu yurttaşlar, “ulus” adı altında politik iradeyi meydana getirmişlerdir. Schmitt’in eşitliğin tözüne ilişkin görüşlerini hatırlayacak olursak, politik birliğin sınırları içerisinde yer aldığı halde eşitliğin tözüne aykırı konumda bulunan unsurların, demokrasinin gereği olarak dışarıda bırakılması gerekecektir. Tek cümleyle söyleyecek olursak devletin öznesi ulustur, halklar değil. O halde farklılıkların bir zenginlik olarak kabul edilmesi şeklinde tezahür eden retorik, politik özneyi parçalamaktadır. Dolayısıyla yönsüzleşmiş bir demokrasi kavrayışının “demokratik” olarak sunduğu bu “ulusu parçalama girişimi”, esasında demokrasinin kendisine yönelmiştir. Dahası bu yaklaşım, “gerici” bir mahiyettedir. Öyle ki politik varoluşunun bilincinde olan ulusu halklara ayırmak, onun politik iradesini gasp etmekle eşdeğer sayılabilir. O halde, Schmitt’in eşitliğin tözü olarak ifade ettiği “ulusa aidiyet”⁴¹, halkların sayıp dökülmesi yoluyla tahribata uğratılmaktadır ve bu demokratik bir yaklaşım değil, demokrasiye karşı bir yaklaşımdır. Öte yandan “ulus” düşüncesi günümüzde de eşitliğin tözünü teşkil etmekte sağlam bir yeredir. 20. yüzyılın ikinci yarısından beri sürdürülen “ulus-devletlerin yıkıldığı” söylemi bugün hâlâ karşılığını bulabilmiş değildir. Bunun güncel örnekleri, Brexit yahut Katalonya referandumu gibi olayların bir “ulus” düşüncesini

gerektirmesinde görülebilir.

Sonuç olarak yönsüzleşmiş bir demokrasi kavrayışına dair bazı hususları ortaya çıkarmış bulunuyoruz. Liberal dünyanın liberal tarihi, demokrasiye anti-demokratik unsurları eklemeye gayreti ile bir tarih anlatısı sunmuştur. Bu tarih anlatısı, antik dönemden çağdaş döneme değin demokrasinin portresine dahil edilebilecek olan türdeşliği ve heterojen olanın dışlanmasını demokrasi dairesinin dışında sunmaya yönelmiştir. Politik alanın ahlaki kavramlarla ele alınması, buradaki politik manevranın gölgelenmesine hizmet etmiştir. Böylece “insanlık” adına girilen “demokrasi savaşları”, politik çıkarları perdeleme işlevini üstlenmiştir. Totalitarizmin karşısında olduğunu öne süren “yönsüzleşmiş bir demokrasi” kavrayışı, paradoksal bir şekilde totaliter bir tarzda kendisini ortaya koymaktadır. Buna göre türdeşlik yahut heterojen olanın dışlanması bahsi demokrasinin anti-tezi olarak konumlandırılırken “demokrasinin düşmanları” yaratılmakta ve bu düşmanlık, “insanlığın” ve “barışın düşmanları” ile eşdeğer görüldüğü için hakiki bir politik ayrıma tekabül etmemektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013

Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, 17. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014

⁴⁰ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 127

⁴¹ Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, s. 26

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 5. baskı, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006

Kant, Immanuel. "Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir, Ama Pratikte İşe Yaramaz' [Teori ve Pratik]" *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, haz. ve çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017

Kardeş, Ertan. "Politik Felsefe Nedir?", *Felsefe Arkivi*, S. 51, 2019

Lukács, Georg. *Hegel / Sosyal Varlık Varlıkbilimine Doğru 1*, çev. Ayşen Tekşen, İstanbul: Payel Yayınevi, 2013

Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, haz. ve çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004

Schmitt, Carl. *Constitutional Theory*, çev. ve ed. Jeffrey Seitzer, Durham ve Londra: Duke University Press, 2008

Schmitt, Carl. *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 3. baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014

Schmitt, Carl. *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, 2. basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012

Şenel, Alâeddin. *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970

Şenel, Alâeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 4. basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul: Simurg Kitabevi, 2002

Willard, Myrna. *History of the White Australia Policy to 1920*, Melbourne: University of Melbourne Press, 1923

FÂRÂBÎ'DE SİYASET VE AHLAK İLİŞKİSİ

Zeynep İlayda ÖZKURT

Fârâbi, 870-950 yılları arasında yaşamış bir Türk-İslam filozofudur. O, Yeni-Platoncu görüşlerden etkilendiği için Aristoteles ve Platon'un düşüncelerini uzlaştırmaya çalışmıştır. Özellikle Yunan siyaset felsefesini, İslam düşüncesiyle uzlaştırmaya çalışan ilk filozoftur. Gerçekleştirmek istediği *İdeal Devlet*, Platon'un şehir tasarımından izler taşımaktadır. Döneminin temel entelektüel problemlerini, özgün bir sistem kurarak çözümlenmeye çalışmıştır. Bu bakımdan İslam felsefesinin gerçek kurucusu olarak kabul edilir. Mantık alanında yaptığı yenilikler ve tam bir sistem filozofu olması sebebiyle, Aristoteles'ten sonra, 'ikinci öğretmen' (magister secundus) olarak tanınmıştır.

Farabi'nin tüm düşünce sistemini yöneten iki ana postulatı vardır. Bunlar (1) gerçek filozoflar arasında ciddi görüş farklılıkları bulunmayacağı, (2) doğru anlaşılacak din ve felsefe arasında bir çatışma olmayacağıdır. Özellikle ikinci görüşünün sisteminde yansıması 'peygamber-filozof' düşüncesi olarak kendisini göstermektedir.¹

Fârâbi'nin temel felsefi ilgisi ahlak ve siyaset alanlarında yoğunlaşmıştır. Fârâbi'nin kendi eseri olan *Tahsilü's-Saade*'de açıkladığı (ortaya koyduğu) gibi ahlak ve siyasetin fizik, metafizik, epistemoloji ve hatta mantıkla ilişkisi zorunludur. Bu yüzden Fârâbi'nin öğretisi tutarlı ve sistematiktir. Temel kavramı ise mutluluktur. İnsanın evreni anlaması felsefe ve bilimle müm-

kündür ve evreni anlayabilmesi için de kendisini kavraması gerekir. İnsanın kendisini kavraması için mutluluk önemlidir. Ayrıca bir yetkinliği kazanmanın veya iyi olanı tercih etmenin temelinde mutluluğa ulaşma arzusu yatar. Yine Fârâbi'ye göre her varlık kendine özgü olan yetkinliğe ulaşmak için çabalar. Bu yetkinlik insanda mutluluktur ve mutluluk daima kendinde iyi olduğu için tercih edilir. Bunun dışında gerçek mutluluk olmadığı halde mutluluk olarak anılan şeyler vardır. Bunlar şan, şöhret, para ve bu dünya hayatında elde edilebilecek hazlardır. Fakat esas olan Fârâbi'nin 'en yüksek mutluluk' adını verdiği, yalnızca kendi özü için istenir. En nihayetinde mutluluk ahlakın amacıdır. Bu yüzden Fârâbi'nin sistemini mutluluk kavramından hareketle çözümleriz. Onun mutluluk tasavvuru, teorik ve pratik, ilgilendiği bütün ilim alanlarında kendini göstermektedir.

Fârâbi'nin felsefi sisteminin tamamını siyaset felsefesi olarak okumak mümkündür. Burada hem toplumun hem de bireyin mutluluğu konu olarak ele alınır. Siyaset kavramını 'yönetim tarzı' anlamında kullanan Fârâbi'de; Aristoteles'te olduğu gibi ahlak, siyaset ilminin içinde yer alır.

¹ Fârâbi, *İdeal Devlet*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, önsöz s.vi-vii

Farabi, *Tahsilu's-Saade* adlı eserinde siyaset ilmini, "insanın elde etmesi gereken mükemmelliğin ne ve nasıl olduğunu, bu mükemmelliği elde etmesini sağlayacak şeylerin ve insanın bu mükemmelliğe ulaşmasına engel olan şeylerin neler olduğunu bildiren ve ayırt eden ve onu mutluluğa yönlendiren ilim"² olarak tanımlar. Bu bağlamda siyaset ilmi mutluluğun elde edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

İdeal Devlet adlı eserinde her insanın kendini devam ettirmek ve en mükemmele ulaşmak için birçok şeye ihtiyaç duyan bir varlık olduğundan bahseder. İnsanın bu ihtiyaçlarının hepsini tek başına karşılayabilmesi mümkün olmadığı için başka insanların yardımına ve onların yeteneklerine ihtiyaç duyar. Bu yüzden insanlar toplumsal- siyasal varlıklardır. Bu toplumsallaşma zaruretinin ardında yatan manevi nedenlerden bir diğeri de insanın akıl varlığı olmasıdır. Fârâbî'ye göre insanın akıl varlığı olması, geliştirilir ve yetkinleştirilirse onu tanrısal varlıklara yaklaştırabilecek bir niteliktir. Fakat geliştirilmezse insanı hayvani düzeyde bırakır. Toplum içinde yaşamak insana bu niteliği geliştirme şansı verir fakat garanti edemez. Bu durum insanın sorumluluğunun da kaynağıdır ve iradeyi ortaya çıkartır. Aynı zamanda insanın içinde yaşadığı toplumun özellikleri bu niteliğin gelişmesinde önemli rol oynar. En üstün iyiliğe ancak şehirde³ ulaşılabilir, şehirden eksik olan toplumlarla ulaşamaz. Çünkü insan sosyal varlık olarak kendisini toplumda/şehirden gerçekleştirebilir. İnsanların gerçek mutluluğa ulaşmaya çabaladıkları ve bu hususta birbirlerine

yardım ettikleri şehir, erdemli ve mükemmel bir şehirdir. Bu anlamda mutluluk sosyal bir başarıdır. Ayrıca mutluluğu amaç edinmemiş toplumlar ideal toplum olamazlar.

Evren, toplum ve beden işleyişlerinde paralellik olduğunu söyleyen Fârâbî, erdemli şehri bütün organları çalışan tam ve sağlıklı bir bedene benzetir. Bedendeki organların görevlerinin ve kuvvetlerinin birbirinden farklı olması gibi, bir şehirdeki insanlar da birbirinden farklıdır. Bütün organların düzenli çalışması ise amir organ olan kalbe bağlıdır. Tıpkı bunun gibi erdemli şehrin kurum ve kuruluşlarının düzgün bir biçimde çalışması şehrin amir organı olan yöneticinin tutum ve kabiliyetleri ile ilgilidir. Fârâbî'nin sisteminde yönetici önemli bir yere sahiptir çünkü başkanın fiilleri halkın fiillerini belirleyecek yegane unsurdur.

Erdemli bir toplumun oluşması için bilfiil var olan bir faile ve ilkeye ihtiyaç vardır ve bu kişi Fârâbî'ye göre ilk başkandır. Fârâbî'nin ilk başkan, taşıdığı nitelikler sebebiyle, insanlığın en üst mertebesinde ve gerçek mutluluğa ulaşmıştır. Bu ilk başkanda bulunması gereken 6 temel özellik vardır. Bunlar filozof olması, peygamber olması, gerçek mutluluğa ulaştırıcı fiillere vakıf olması, hatip olması, öğretici ve yönlendirici olması ve kuvvetli bir bedene sahip olması olarak sıralanabilir. Burada ilk başkanın ve ondan sonra gelecek diğer başkanların filozof olması önemlidir. Fârâbî'ye göre eğer bir şehrin başkanı filozof olmazsa diğer bütün erdemli özelliklerinin bir önemi kalmaz ve bu şehir helak olur. İlk başkanın dahi vahiy alıcı özelliğinin yani peygam-

² Fârâbî, *Mutluluğun Kazanılması*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Divan Yayınları, 2018, s. 34.

³ Burada şehir kavramı yalnızca yerleşim birimi olarak değil, içinde yaşayanların dayanışma içerisinde olduğu bir sistem olarak kullanılmıştır.

berliğinin öncesinde filozof olması gerekir. Aynı zamanda Fârâbi, bütün peygamberlerin filozof olduğunu söyler. Mutlak anlamda seçkinler filozoflardır ve en üstün ilim felsefedir. Ayrıca ilk başkanın fitrat olarak taşıdığı mükemmel özelliklerine rağmen mensup olduğu dinin hukuki ilkeleri ve ahlaki değerlerini de içeren iyi bir eğitimden geçmesi gerekir. Yoksa bu yetenekler körelir. Bu ilk başkan bunların haricinde 12 erdemli davranışa/özellığe daha sahip olmalıdır. Bu özelliklerin hepsinin tek bir insanda toplanması oldukça zor olduğu için Fârâbi ilk başkan niteliğini taşıyan insanlara her çağda ancak bir kere rast gelinebileceğini söyler.⁴

İlk başkandan sonra gelecek ve bu ilk başkana vekalet edecek başkanların da doğuştan bazı özelliklere sahip olmaları gerekir. 6 tane olan bu özelliklerin ilki, yine, başkanın filozof olmasıdır. Diğerleri ilk yöneticinin kurallarına riayet etmesi, kanun koyucu özelliği olması, akıl yürütme ve düşünme gücünün kuvvetli olması, halka kılavuzluk edebilmesi ve gerek halka hizmet gerek savaş alanında kullanmak için beden kuvveti olarak sıralanabilir. Bu özelliklerin tek bir insanda toplanmasının zorluğunu bilen Fârâbi, birden fazla insanın da erdemli şehrin yöneticisi olabileceğini söyler. En ideal yönetim şekli monarşi olsa da gerekli şartlar sağlanamadığında diarşi ve hatta aristokrasi de uygulanabilir. Fakat burada en önemli unsur yine felsefedir. Yönetimin herhangi bir evresinde felsefe devreden çıkarsa toplum yöneticisiz kalmış olur ve diğer tüm özellikler taşısa bile o yönetici erdemli bir yönetici olamaz. Ayrıca o toplum yok olma tehlikesiyle

karşı karşıya kalacaktır. Eğer şehrin fiili yöneticisine yardımcı olacak bir filozof bulunmazsa uzun vadede o toplum helak olacaktır.

İlk olarak şehirleri erdemli ve erdemli olmayan olarak ikiye ayıran Fârâbi'nin ideal şehrinde halk oldukça entelektüeldir. Bütün toplumun ortak olarak bilmesi gereken şeyler vardır. Bunlar genel olarak İlk Neden'i ve onun tüm sıfatlarını bilmek, evrendeki maddeden bağımsız şeyler ve onların fiilleri hakkında bilgi sahibi olmak, insanın varlığa gelişi ve kuvvetlerinin nasıl meydana geldiği, ilk yöneticinin ve diğer yöneticilerin özellikleri, mutluluğun elde edilmesi özellikleri olarak sıralanabilir. Bunlara bakıldığında toplumun teorik ve pratik felsefenin birçok kısmı hakkında bilgili olması gerektiği söylenebilir. Ancak toplumdaki her bireyin farklılıkları göz önüne alındığında bu bilinmesi gereken şeyler de değişebilir. Bu farklılıklar göz önüne alınıp ona göre eğitim verilmelidir. Tıpkı yöneticilerinde olduğu gibi toplumun her bir ferdinin de kendi kabiliyetlerinin ortaya çıkması için eğitim alması gerekir. Burada Fârâbi'nin önemle vurguladığı noktalardan birisi de eğitimidir. Eğitim mutluluğa ulaşma yollarından birisidir ve bunun için bir eğitime ihtiyaç duyulur. En büyük eğitimci devlet başkanıdır. Bu durumda devlet başkanı sadece fiili bir başkan değil aynı zamanda halkın eğitimi ve ahlakıyla ilgilenen bir kimsedir. O öğretim ve eğitimi birbirinden ayırır. Öğretim için talim, eğitim için tedib kavramlarını kullanır. Öğretim toplumda nazari (teorik) erdemleri meydana getirmektir. Eğitim ise daha çok ahlakla

⁴ Fârâbi, *İdeal Devlet*, s. 107-110.

ilgilidir. Öğretim sözlü, eğitim ise hem fiili hem de sözlü olabilir. Eğitimde iki temel yöntem vardır. Bunlar ikna ve gösteridir (demonstrasyon).

Öğrenme yöntemleri dinleme ve konuşmaya dayalı öğrenme olarak sıralanabilir.⁵

Erdemli olmayan şehirler, mutluluk haricinde herhangi bir şeyi amaç edinen dine, yönetime, yöneticiye sahip olan şehirlerdir. Erdemli olmayan şehirlerin yöneticileri de halkı da erdemli halkın yöneticisi ve halkıyla zıttır. Erdemli olmayan şehirlerin halkları genel olarak büyük bir ruhsal ızdırıp halindedirler. Bu şehirler cahil şehir, fasık (bozuk) şehir, karakteri değişmiş şehir ve yanlış görüşler içerisinde olan şehir olmak üzere dört şekli vardır.

Fârâbi, ilk olarak cahil şehirlerden bahseder. Bu şehirlerde yönetim ve yaşayış bilgisizlik üzerine kuruludur. Bu şehrin halkı gerçek mutluluğu bilmez, anlatılsa bile anlayamaz ve inanmazlar. Ayrıca bu şehrin yöneticisi gerçek mutluluktan ve metafizik gayeden habersizdir. Onların gerçek gaye zannettikleri, mutluluk olarak bildikleri şeyler bu dünyaya ait olan ve maddi olan şeylerdir. Örnek olarak zenginlik, haz, saygınlık, üstünlük verilebilir. Fârâbi, bu şehirleri altı gruba ayırır. Bunlardan birincisi zorunlu ihtiyaçların karşılanması için bir araya gelen toplumdur. İkincisi zenginlik şehridir. Bu şehirde temel gaye maddi zenginliktir ve zenginliğe götüren her yol mübahtır. Üçüncü olan bayağılık şehri ise bedensel hazzı amaç edinen toplumlardır. Bu şehirlerden dördüncüsü şeref ve üstünlük esasına dayanan şehirdir. Bu tür şehirlerde toplum şan, şeref ve soylarına göre derecelendirilir.

Beşincisi ise zorba şehirlerdir. Bu şehir halkının tek gayesi başkalarına hükmetmektir ve başka şehirleri düşman olarak görürler. Bu amaçlarına ulaşmak için ise entrika ve savaş yollarına başvururlar. Sonuncusu ise demokratik şehirlerdir. Bu şehirlerde gerçek yönetici halktır ve halk hiçbir arzularına gem vurmuyarak serbestçe hareket eder. Aynı zamanda cahil şehirler içerisinde erdemli olmaya en yakın ve uygun olan şehri türü demokratik şehirlerdir. Dolayısıyla burada erdemli insanların yetişmesi de olasıdır. Fakat Fârâbi tıpkı Platon gibi demokratik şehirlerin tiranlığa/zorbalığa dönüşmesinin de olası olduğunu söyler.⁶

Erdemli olmayan şehirlerden bir diğeri ise bozuk (fasık) şehirlerdir. Bu şehirlerin fikirleri erdemli şehirlerle aynı olsa da fiilleri bilgisiz şehirler gibidir. Bu şehirlerin halkları gerçek mutluluğa ulaşamaz.

Karakteri değişmiş şehir ise erdemli olmayan şehirlerden üçüncüsüdür. Adından da anlaşılacağı gibi önceden erdemli bir şehir olan fakat artık değişmiş bulunan şehirlerdir. Erdemli olmayan şehirlerden sonuncusu ise yanlış görüşler içerisinde olan (sapkın) şehirdir. Bu şehrin başkanı doğru yoldan sapmıştır, öyle olmadığı halde kendini filozof ve peygamber olarak tanıtır. Yöneticinin amacı halkını gerçek mutluluğa yönlendirmek gibi görünse de asıl amacı halk vasıtasıyla dünyevi iyiliklere sahip olmaktır.

Görüldüğü gibi Fârâbi siyaset felsefesini şehir, erdem, mutluluk kavramlarına dayandırmaktadır. Filozof-peygamber anlayışıyla ve felsefeye verdiği değerle dönemine yeni bir soluk getirmiştir.

⁵ Fegani Beyler, *Fârâbi ve Eğitim*, ed. Faruk Manav, Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 193-205.

⁶ Yaşar Aydın, *Fârâbi*, Ankara: İsam Yayınları, 2018, s. 155-158.

Ayrıca siyasetin hedefini, insanı gerçek mutluluğa götürmek olarak belirlemesi de ahlak anlayışına yeni bir bakış getirir. Çünkü bilindiği gibi insanın mutluluğu, en iyiye ulaşılması ahlakın alanına girer. Fakat Fârâbi siyasal hayatı ahlakın gerçekleştirilmesinin zorunlu şartı olarak görür. İnsanın ahlaklı olmasının temel şartı yasadır.

Fârâbi, *İlimlerin Sayımı* adlı eserinde ahlakı ayrı bir disiplin olarak ele almamış, siyasetle iç içe hatta siyasetin bir alt dalı olarak ele almıştır. Ahlak, siyasetin pratik yönünü oluşturur. Huzurlu ve mutlu bireylerden oluşan erdemli bir şehir içerisinde ahlaklı insanlardan bahsedebiliriz.

Fârâbi'ye göre ahlakın tanımı 'kendisiyle, insanda iyi ve kötü eylemlerin ortaya çıktığı şey' olarak yapılabilir. İnsanda iyi fiillerin meydana gelmesine sebep olan ahlak iyi ahlaktır. İnsanda kötü fiillerin meydana gelmesine sebep olan ahlak ise kötü ahlaktır. Genel felsefi sisteminde olduğu gibi ahlaki alanda da iyi ve kötü eylemler kesindir. Ahlaki bilgiler tek bir kaynaktan gelir, değişmezdir ve ancak akıl aracılığı ile bilinebilir. Buradan hareketle Fârâbi'de evrensel ahlak anlayışının olduğunu söyleyebiliriz.

Ahlakın güzelleştirilmesine ve iyileştirilmesine oldukça önem veren Fârâbi'ye göre ister iyi olsun ister kötü, bütün ahlaki nitelikler sonradan kazanılmıştır ve bu nitelikleri kazanmak alıştırma ile olur. Yani her insan, iyiliğe ve kötülüğe eşit ölçüde yatkın olarak doğar. Eğer kendimizde kötü bir alışkanlık olduğunu düşünür ve bunu değiştirmek istersek kendimizi o alışkanlığın zıddı ile terbiye etmeli ve bu alıştırmaları yaparken aşırılığa kaçmamak için her zaman aklın denetimi

altında kalmalıyız. Fârâbi alışkanlığı sanatlar eğitimine benzetir. Örneğin resimde ustalık, sürekli tekrarlar, pratikle ve resimde usta olanları takip ederek olur.⁷ Bu yüzden alışkanlık haline getirdiğimizde bizi iyiliğe, iyi ahlaka götüren davranışlar iyi ahlak sahibinden, kötülüğe, kötü ahlaka götürenler ise kötü ahlak sahibinden çıkan şeylerdir. Bunun delili ise, Fârâbi'ye göre, yöneticisi iyi ahlak sahibi olan şehirlerin halklarının da iyi ahlak sahibi olmasıdır. Çünkü yönetici, halkına iyi fiiller yapmayı alışkanlık haline getirmek suretiyle onların iyi insan olmasını sağlar.

Ahlak ve siyaset ilişkisini analiz edecek olursak öncelikle siyaset ve ahlakın birbirlerini tamamlayıcı nitelikte oldukları ve ikisinin de ameli/pratik felsefenin alt disiplini olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada önemli ortak noktalardan birisi iki disiplinde de iradenin merkezi rolde olmasıdır. Ahlaki iyilik ve kötülükler insanın iradi olarak edindiği şeylerdir. Yani insan üzerinde düşündüğü/aklettiği şeylere yönelecek veya onlardan uzaklaşacaktır. Aynı şekilde yöneticinin ve ona bağlı olarak halkların davranışları da iradi olarak şekillenir. Bununla birlikte insanın toplumsal-siyasal bir varlık olduğu düşüncesi Fârâbi'nin ahlak ve siyaseti ayırmamasının temel nedenlerindedir diyebiliriz. Çünkü buna bağlı olarak toplumun iyiliği ve bireyin iyiliği birbirinden ayrılamaz, erdem ve mutluluk toplumdan bağımsız olarak gerçekleşemez. Bununla birlikte siyaset ve ahlakın birbirinden ayrılmazlığı hayatın amacı sorunuyla da yakından ilişkilidir. Fârâbi'de hayatın amacı

⁷ Yaşar Aydın, *Fârâbi*, s. 137-138.

mutluluktur ve bu mutluluğa şehirde ve yetkinleşerek ulaşılır. Bu yaklaşım modern dönemin bağımsız ve otonom ahlak- siyaset disiplinleri anlayışıyla oldukça farklılık gösterir. Siyaset modern dönemde değerlerden bağımsızlaşmış ve güç kavramı üzerinden analiz edilir hale gelmiştir. Bu yaklaşım kimi post-modern görüşleri tarafından ciddi şekilde eleştirilmektedir.

Sonuç olarak, metnin başında da söylediğimiz gibi Fârâbî'nin bütün metinleri siyaset metni olarak okunabilir. Fakat aynı zamanda ahlakı, insanın nihai mutluluğunu konu alan siyaset felsefesi bağlamında açıklaması, onun siyasete ilişkin eserlerinin aynı zamanda ahlaka ilişkin eserler olarak okunmasına olanak sağlar diyebiliriz. Bu iç içe geçmişlik ile birlikte, sistemde siyasetin ahlak üzerinde derin etkilerinin olduğu görülüyor. Fârâbî'nin, devlet liderinin ahlakı halkın ahlakını birebir etkiler düşüncesi ve buna bağlı olarak örnek verdiği bozulmuş şehir türlerini, günümüzde de görmek mümkündür. Bireylerin ahlakı devletin bekasını da etkiler. Fârâbî'nin sisteminde bireyler önemlidir fakat, toplum bireyler üzerindeki etkisi sebebiyle daha önemlidir. Ahlakın siyasete ve dolayısıyla lidere bağlı olmasının önemli sebeplerinden bir diğeri de budur. Bireysel ahlak anlayışı özelde işe yarayabilir ama toplumsal olarak bakıldığında amaçsızlık, yanlış amaçlar edinme, içine kapanma ve dünyaya düşkünlük gibi sonuçlar doğurur. Ahlakın büsbütün bireylere bırakılması farklı ahlak anlayışlarına yol açacaktır fakat Fârâbî'ye göre bunlar aslında gerçek ahlak değildir, sadece yanılısamadır. Ayrıca bu tarz ayrılıklar bir şehrin

toplum olmasının önündeki en büyük engellerdendir. Bu yanılısamalar bireyde ve toplumda yönsüzlükler meydana getirir. Buradan hareketle günümüzün bireysel ahlak anlayışının yerine Fârâbî'nin toplumsal ahlak gelişim anlayışının uygulanması, ahlakın büsbütün bireylere bırakılmasının getirdiği yönsüzlük/pusulasızlığa çözüm olabilir.

KAYNAKÇA

Aydınlı, Yaşar. *Fârâbî*, 3. Basım, Ankara: İsam Yayınları, 2018.

Beyler, Fegani. *Fârâbî ve Eğitim*, ed. Faruk Manav, Ankara: Pegem Akademi, 2018.

Fârâbî, *İdeal Devlet*, çev. Ahmet Arslan, 5. basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Fârâbî, *Mutluluğun Kazanılması*, çev. Ahmet Arslan, 3. basım, İstanbul: Divan Yayınları, 2018.

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ PUSULASI

Prof. Dr. Ali Engin OBA ile Röportaj

Röportör: Suat Kutay KÜÇÜKLER

Her şeyden önce değerli vaktinizden feragat ederek bizlere zaman ayırdığınız, bilgi ve birikimlerinizi paylaşacağınız için çok teşekkür ederiz. Sizi ilk sayımızda ağırlamak bizim için çok büyük bir mutluluk, o yüzden bir kez daha teşekkür etmek isterim.

Bana bu imkânı verdiğiniz için ben de size teşekkür ederim. Genç ve değerli arkadaşlarıma bu girişimleri için başarılar diliyorum.

İlk sorumu şu şekilde yöneltmek istiyorum. Siz, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgilerdeki eğitiminizin yanı sıra Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde tarih eğitimi de aldınız. Dolayısıyla sorumu, diploması ve tarihin kesiştiği bir yerden sormak isterim. Noktasız Dergi'nin ilk sayısı, biliyorsunuz, "pusulasızlık" teması üzerinde şekillendi. Yani "yönsüzleşme" bahsi üzerine bir sayı oluşturmaya gayret ettik. Buna istinaden Türk Dış Politikası, bilhassa TBMM teşkil edildikten sonra, nasıl bir pusulaya sahipti ve bu çerçevede genç Türk Cumhuriyeti'nin diplomasiye verdiği önem nerede duruyordu?

Bunu belki tamamıyla Millî Mücadele'nin başlamasından sonra Ankara'da kurulan TBMM Hükümetinin uyguladığı dış politikayı değerlendirmek suretiyle ortaya koyabiliriz. II. Meşrutiyet'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin yıkılışının kaçınılmaz olduğunu gören ve Osman-

lıcılık, İslamcılık cereyanlarının umulan sonuçları vermediğini değerlendiren Türk aydınları, -ki bunlar, Rusya'daki Panslavizmin etkisiyle kendi milliyetçi duygularını ortaya koyup Türkiye'ye gelen Türk aydınlarından Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali ve Ağaoğlu Ahmet gibi kişilerdi-, İstanbul'da etraflarında oluşturdukları kitlelere Türk milliyetçiliğinden bahsetmeye başladılar. Mesela Hüseyinzade Ali tıbbiyede idi ve tıp öğrencilerine bu fikirleri yaymada önemli bir unsur oldu. Bu ortam içinde milliyetçilik fikirleri de Osmanlı Devleti'nde yayılmaya başladı. Tabii milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı Devleti'nde yayılmasında tek etken Rusya'dan gelen Türk aydınlarının çabaları değil, onun yanında birçok unsur var. Türkoloji çalışmaları var Avrupa'da, özellikle Macaristan'da. Macarların hem Slavlar hem de Alman ırkı arasında sıkışıp kalarak kendi benliklerini aramalarını ve kendilerini bir Asyalı millet olarak görmeleri söz konusu. Bunun üzerinde orada da Turan fikri etrafında gelişen fikir akımlarının meydana geldiğini görüyoruz. Bu düşünceleri iyi değerlendiren bir Macar aydını Ármin Vámbéry de İstanbul'a geliyor. O da milliyetçilik görüşlerini yayıyor. 1868 yılında, Budapeşte Üniversitesi'nde dünya üzerinde ilk defa bir Türkoloji Bölümü kuruluyor. Daha sonra etrafımızdaki milletlerin milliyetçi hareketleriyle bağımsızlığa kavuşmaları bizi çok etkiliyor. Bal-

kan Savaşı'nda kaybettiğimiz Rumeli çok büyük şok yaratıyor. Yüzyıllardır orada yaşamalarına rağmen yeni devletlerin sahipleri tarafından zorla yurtlarından kovularak İstanbul'a sığınan insanların büyük etkisi oluyor. Bütün bu olayların hepsi birdenbire Türkler arasında bu yeni düşüncenin ortaya çıkmasını sağlıyor. Buna biz Türk milliyetçiliği diyoruz veyahut Türkcülük akımı şeklinde tanımlıyoruz. Aynı zamanda Türkiye'de de aydınların bir yığın faaliyeti var. Genç Kalemler Dergisi, Türk Derneği dergileri çıkıyor, Türk Yurdu Dergisi'nin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu ortam içerisinde Türk Ocakları oluşuyor. Türkler, bu çöküş döneminde kendilerini arayarak yeni bir ruh bulmaya çalışıyorlar. Bu ruh da Türk milliyetçiliği oluyor. Şimdi, Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılıyor. İstanbul işgal ediliyor, insanlar bütün ümitlerini kaybediyorlar ve bu ümitsizlik içerisinde Atatürk'ün 19 Mayıs'tan itibaren Anadolu'ya geçişi ve burada bir milli mücadelenin başlamasıyla Türk tarihinde yeni bir dönem ortaya çıkıyor. Bu yeni dönem, Türk tarihinde Türkleri bu işgal belasından kurtarmak ve milli bir Türk devleti oluşturmak arzusuyla şekilleniyor. İşte bu ortam içinde, Türklerin yaşayacakları yeni bir milli devlet mücadelesine başlayan Atatürk ve onun etrafında birleşmiş Türk aydınları, Türk askerleri, kurdukları TBMM Hükümeti ile bu mücadelenin başarıyla sonuçlanmasını gerçekleştirmek için diplomasi aracını da çok iyi şekilde kullandılar. Bu aracın en büyük amacı, hiç şüphesiz karşımıza dikilen İngilizlerin güdümündeki Yunanistan, Fransa ve İtalya'nın bizim karşımızda yekpare bir düşman olarak kalmalarını engelleyerek mümkün olduğu kadar

bu bloku bozmak, çökertmek politikası üzerinde yoğunlaştı. Osmanlı Devleti'nden de tabii bu dönemde birtakım eski Osmanlı büyükelçileri de bize katıldılar, Ankara'ya geldiler. Osmanlı Dışişleri Bakanlığının bu dönemde milli mücadeleye ilgisinin çok olmadığını görüyoruz maalesef. Çünkü onlar bir mucizenin veyahut bu mücadelede başarının elde edilemeyeceğini düşünüyorlar ama gene içlerinden Ankara'ya gelenler, katılanlar var. Mesela Fethi Okyar, biliyorsunuz Atatürk Sofya'da ataşemiliterken onun elçisi. Dolayısıyla bu dönemde daha sonra Cumhuriyet'in büyük sefirleri olacak kişilerin de Ankara'ya gelerek bu mücadeleye omuz verdiklerini görüyoruz. Münir Ertegün mesela, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlanmasına da öncülük ediyor. Washington'da vefat ediyor ve Arlington Mezarlığına gömülüyor, daha sonra Missouri Zırhlısı ile cenazesi İstanbul'a getiriliyor. Onun hakkında bir değerlendirme yapan bir yazar, Büyükelçi Bilal Şimşir "ölüsüyle dirisiyle Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük katkıda bulunmuş bir diplomat" ifadesini kullanıyor.

Ali Engin Oba, 23 Nisan 1942'de İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesinde tamamladı. Daha sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Diploması Dış Münasebetler Bölümü ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Tarih Bölümünü bitirdi. DTCF Tiyatro Bölümünde, Tiyatro Yazarlığı alanında yüksek lisans yaptı. Doktorasını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamladı.

Daha sonra Suat Davaz, Cevat Ezine, Ali Şevki Berker, Ahmet Muhtar Mollaoğlu... Bütün bunlar şunu gösteriyor; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş safhasında TBMM Hükümeti mücadelesinde bilinçli olarak davranıyor. Bu meselenin sadece askeri bir zafer ile sonuçlanmasının yetmeyeceğini, aynı zamanda diplomasi aracını kullanarak mümkün olduğu kadar savaşı tek cepheye hasrederek başarının daha etkin bir hale gelmesini arzu ediyorlar. Fransızlarla anlaşılıyorlar. Fransızlar zaten İngilizlerin Almanya'ya yönelik politikalarından rahatsız. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar, Almanlara büyük bir darbe vurmak istiyorlar, onların elini kolunu bağlayıp yeniden bir tehdit unsuru olmamasını arzu ediyorlar. Bunun için de İngilizlerin destek vermesi lazım ama İngilizler Rus Devrimi'nden sonra komünizmin ortaya çıkmasıyla Avrupa'daki dengelerin değiştiğini görerek zayıf bir Almanya yerine, Almanya'nın bir denge unsuru ortamına girecek bir halde olmasını istiyorlar. Bu Fransızlarla menfaatleri çatıştırıyor. Bunun üzerine zaten Anadolu'da umduğunu bulamayan Fransa, bizimle anlaşarak Suriye'deki manda rejimine daha fazla hâkim olmak için Anadolu'dan çekiliyor. İtalyanlar da zaten kendilerine daha önce verilen Antalya'dan başka İzmir yöresi sözünün tutulmaması karşısında bu dönemde Yunanistan'ın bütün çabalarını baltalamaya çalışıyorlar ve bizim işimize yarıyorlar. Bu ortam içinde İtalyanlarla da anlaşılıyor. Venezilos'un iktidarı kaybetmesi, Kral Konstantin'in tekrar kral olması ve Kral Konstantin'in Birinci Dünya Savaşı'nda Alman taraftarı olması... Bütün bunlar Yunanistan'ın aleyhine gelişen unsurlardır. İngiltere de Fransa'nın talebi üzerine yardım yap-

mıyor Yunanistan'a. Yunanistan, ekonomik imkânları zaten kısıtlı, ihtirasları aklının bir karış üstünde bir devlet. Bu ortam içinde yalnız kalıyor ve bu yalnızlık bizi zafere götüren unsurlardan birisi oluyor. Düşünün, üç cephede mücadele etsek hangi zorluklarla karşı karşıya kalacağız? İşte, Atatürk ve etrafındaki diplomat kadrosu bu ortamı iyi değerlendirerek TBMM Hükümetinin Ruslarla ilişkilerini oluşturmak, Kafkas ülkeleriyle anlaşmalar yapmak, Afganistan'la anlaşma yapmak ve böylece Ankara'da bir kordiplomatik oluşturmakta başarı göstererek diplomasi'nin bütün icaplarını yerine getirmeye çalışıyorlar. Türkiye, Batı'ya ilk temsilcisini Roma'ya gönderiyor. Ondan sonra TBMM Hükümetinin yavaş yavaş dünya kamuoyunda destek bulması ve onu destekleyen unsurların çıkması, böyle bir ortamda özellikle 1921 yılında Londra'da yapılan konferansta hem Osmanlı Devleti temsilcisi hem de TBMM Hükümeti temsilcisinin katılması, bunların hepsi birtakım olumlu gelişmeleri de beraberinde getiriyor. Nitekim bu konferansta Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunanlıların zor durumda kaldığını gören İngiltere bir barış antlaşması istiyor. Tabii Ankara Hükümetinin de barış istediğini görüyoruz. Çünkü İsmet İnönü'nün deyimiyle; "Millî Mücadele bütün savaşlardan çok daha zor bir savaş". Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı... Devamlı surette savaşan milleti düşünün. İnsanlar artık savaşmaktan bıkmışlar, ekonomik olarak zorluklar içerisinde. İşte biz de bir an önce barış istiyoruz. Barışın en önemli aracı diplomasi tabii. Bu nedenle TBMM Hükümeti de diplomasiyi en iyi şekilde kullanmaya gayret ediyor. 1921 Mart'ında Londra'daki toplantıda da İngilizler

İngilizler istediklerini alacaklarını ümit ediyorlar ama Osmanlı Devleti'ni temsil eden Tefvik Paşa, TBMM Hükümetinin temsilcisine "Türkleri temsil eden" ifadesiyle sözünü bırakıyor. Böylelikle bu toplantıda İstanbul Hükümetinin de Ankara Hükümetini desteklediği yönünde bir hava ortaya çıkıyor. Ankara'daki hükümet bunu çok iyi kullanarak bir nevi -bugünkü deyimile- *public diplomacy* yaparak etrafındaki ülkelerin de daha yakınlık duymalarını ve yumuşamalarını görüyor. Mesela bu çerçevede, Amerika'nın bize daha yakınlık göstermeye başladığını, Ankara rejimiyle bir yakınlık içerisine girdiğini görüyoruz. Demek ki diplomasi sanatını iyi kullanan bir Ankara Hükümeti var. Bundan büyük faydalar sağlıyor ve bu faydalar Millî Mücadele'nin tek cepheli bir savaş olarak yürütülmesinde, barışın gerçekleşmesinde ve sonunda da Mudanya Mütarekesi'nin ardından Lozan'da Osmanlı Devleti'nin bütün bağlarından arındırılmış ve Misak-ı Milli üzerine kurulu tam bağımsız bir yeni devletin çıkmasında etkili oluyor. Bakın, bütün bu olaylarda diplomasi hiçbir zaman ihmal edilen bir alan değil. TBMM Hükümeti bu alanı da en iyi şekilde kullanmaya çalışıyor. Bu alanda onu yönlendiren tabii ki TBMM Hükümeti Reisi Gazi Mustafa Kemal. İnönü'yü Mudanya Mütarekesi'ni sürdürecektir ve TBMM Hükümetini temsil edecek temsilci olarak seçen de, Lozan'ın imzalanmasında ona talimat veren de Gazi Mustafa Kemal. Atatürk birinci sınıf kurmay sıfatıyla her işini çok iyi yapıyor. Hiçbir şeyi havada bırakmıyor, her şeyi deniyor. Nitekim ki Mudanya Mütarekesi'nde Doğu Trakya'nın bize bırakılmasını istiyoruz. İlk başlarda ayak sürüyen müttefikler karşısında mütareke görüşmeleri yarı-

da kesiliyor. Daha sonra teklifimizi kabul etmeleri üzerine mütareke tekrar başlıyor. İşte burada İnönü'yü test eden, İnönü'nün performansını gören Atatürk onu Lozan'a da gönderiyor. Demek ki diplomasi, TBMM'nin önemli bir aracı ve bu araç çok iyi bir şekilde kullanılıyor.

Hocam, cevabınızda âdeta Türk diplomasisine giriş niteliğinde bir ders sundunuz bize. Bu kapsamlı cevabınız için teşekkür ederiz. İkinci sorumu şu şekilde yöneltmek istiyorum: Diplomasi, devletler arası ilişkileri tesis ettiği gibi aynı zamanda bir devletin vizyonunu diğer devletlere de tanıtıyor, hatta kabul ettiriyor. Bu bağlamda bir imparatorluğun ardından kurulan yeni Türk Devleti'nin yönünü Batı'ya çevirdiğini söylemek doğru olur mu? Diplomasi aracılığıyla

başta Avrupa olmak üzere dünyaya nasıl bir Türkiye sunmak isteniyordu? Cumhuriyetin kurucu kadrosu nasıl bir Türkiye vizyonuna sahipti? Bu Batılı bir Türkiye miydi yoksa büsbütün kökenine dönmüş -ki bu Batı'dan ayrı bir yerde mi duruyor bu da bir soru işareti- bir Türkiye miydi?

Çok teşekkür ederim. Bu çok güzel bir soru. Hiç şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'tür. Etrafındaki arkadaşlarıyla beraber yeni oluşturmak istediği devleti tamamıyla Batılı kimliğe sahip, çağdaş dünyayı tanıyan, bilen bir devlet olarak düşünmüştü. Osmanlı Devleti gibi İslam etkisinde değildi. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılışında önemli unsurlardan birisini ideolojik yönelimler ve dinsel nedenler olarak görebiliriz. Şöyle ki Osmanlı Devleti'ni yıkan en önemli ideoloji, Panslavizm. Panslavizmin Balkan ülkelerindeki Slav ırkları arasındaki etkinliği, daha sonra I. Dünya Savaşında Sırp lar üzerindeki etkinliği... Biliyorsunuz Saraybosna'da Avusturya-Macaristan veliahdını öldüren Princip, bir Sırp milliyetçisi. Aynı zamanda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde Güney Sırp larının bir devlet olarak ortaya çıkmasını isteyen ve bu nedenle de Rusya'yla çok yakın ilişki içinde bulunan, bu konuda Sırbistan'da kurulan derneğin önemli bir üyesi. Ruslar, Avusturya-Macaristan'ın yıkımını gerçekleştirmek için oradaki Slav milletlerini - Sırp lar başta olmak üzere Hırvatlar, Çekler, Slovaklar, Slovenler; bütün bunlar biliyorsunuz Slav ırkının bir parçası- çok iyi bir şekilde değerlendirerek, Panslavizm etkisindeki Sırp milliyetçiliğini kullanarak Avusturya-Macaristan veliahdının ve eşinin Saraybosna'da öldürülmesini

gerçekleştiriyorlar. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Macarların en kalabalık nüfusu meydana getirdiği, iki büyük devletten oluşan bir imparatorluk. Bu yüzden bir dual monarchy kuruluyor ama onun içinde Slavlar da kendilerine özel birtakım haklar verilmesini istiyorlar. Fransuva Ferdinand, bunu gören ve Slavlara birtakım haklar vermek isteyen birisi. Bazılarına göre öldürülmesinin sebeplerinden birisi de bu. Yani Avusturya-Macaristan'ın böylelikle Slavları da tatmin etmesini ve daha uzun ömürlü hale gelmesini engellemek ve yıkımına bir yol açıcı politika olarak bu cinayetin işlendiğini ileri süren tarihçiler var. Demek ki Panslavizm Osmanlı Devleti'nin yıkılışında çok önemli bir unsur. Ama bunun yanında Rusya, aynı zamanda Panortodoks politikası da güdüyor. En güçlü Ortodoks devlet olarak bir Ortodoks birliğini ve Ortodoks dinine mensup milletlerin Osmanlı Devleti'nin boyunduruğundan kurtulmasını istiyor. Bunlar kimler? Bunlar Yunanlılar, Romenler. Biliyorsunuz Yunanlılar ve Romenler, Slav milleti değil. Osmanlı Devleti'ne bakacak olursak Osmanlı Devleti'nin dinsel vasfı var, Osmanlı Devleti bir halife makamına sahip, bir dini toplum. Osmanlı Devleti'nde laik uygulama da var ama dinsel uygulama ile beraber yürütülüyor. Bu anlamda Osmanlı Devleti düalist bir yapıya sahip. Bir tarafta modernlik var, laiklik fikri girmiş ama öbür tarafta da şeriata dayalı bir düzen var. Cumhuriyet bu düzeni tamamıyla monist bir yapıya, laik bir yapıya getiriyor. Din unsurundan devletin arındırılmasının düşmanlık unsurlarını daha da azaltacağı düşünülüyor. Bize karşı duyulan düşmanlığın ardında büyük bir İslam devleti olmamız ve bu İslam devletini yıkmamızın

Hıristiyanlık için de fayda sağlayacağı görüşünden kaynaklanan bir yaklaşım var. Atatürk, yeni devleti bağımsız bir Türk devleti, laik bir Türk devleti ve çağdaş dünyaya mensup bir Türk devleti olarak yaratmak istiyor. Batılı bir devlet olmak gerektiğini görüyor. Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan bu yıkım faaliyetlerinden kurtulmuş, Batı kültürünün ilkelerini benimsemiş, Batılaşmış bir Cumhuriyetin hem milli güvenliği hem kendi geleceği açısından çok daha yararlı olduğunu düşünüyor Atatürk. Bu nedenle büyük reformlara girişiyor. İsviçre'den medeni kanunu alıyoruz, İtalyanlardan ceza hukukunu, Almanlardan ticaret hukukunu alıyoruz. Bunun üzerine büyük bir eğitim reformuna girişmesi de aynı amacı taşıyor. Parça parça dini eğitim kurumlarının bulunduğu bir sistem değil, monist bir eğitim, tek bir devlet eğitimi. Bu devlet eğitiminin esası da kartezyen bir eğitime dayanıyor. Yani tamamıyla düşünceye dayalı, "Je pense donc je suis" (Düşünüyorum, demek ki varım) fikriyle akıl öncülüğünde kurulmuş bir eğitimi oluşturmak istiyorlar. Latin alfabesine geçmek de Batılı bir cumhuriyetin in-

şasında önemli bir yerde duruyor. Evet, Arap harflerinde bazı zorluklar hiç şüphesiz var ama Arap alfabesi öğrenilemeyecek bir alfabe değil. Ama Atatürk'ün esas amacı Batılılık çerçevesinde, Batılılar gibi Latin alfabesi ile yazıp çizmek. Demek ki Atatürk'ün bütün bu Milli Türk Devleti'ne biçtiği yapı tamamıyla Batılı. Batı içinde, çağdaş medeniyetin bulunduğu dünyada bir üye olarak Türkiye'yi yaratmak. Bunun için de tamamıyla barış üzerine kurulu bir diplomasi yürütüyor ve eski toprakların geri alınması konusunda ilgilenmiyor. Sadece Misak-ı Milli'nin parçası olan Hatay'ı ele geçiriyor. Musul'un Lozan'ın dışında kalmasından sonra burasını ele geçirmek için bütün çabasıyla çalışıyor fakat büyük güçlükler içinde olan Cumhuriyet'i düşünün ve karşınızda o dönemin süper gücü İngiltere var. Kaldı ki Atatürk, en önemli eğitim kurumlarından birisi olan Harbiye'de yetişmiş, uzun vadeli düşünen, stratejik düşünceye sahip bir deha olarak İngilizler ile iyi ilişki kurulmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin reformları yapması, ekonomik açıdan destek bulması amacıyla gereğini anlayarak 1926'da Ankara Antlaşması ile Musul'u -o vakit İngiliz mandası olan- Irak'a bırakıyor. İngilizler bize petrol için ödenecek cüzi bir meblağ bırakıyorlar. Bu krizi çözdükten sonra İngiltere ile iyi ilişkiler içine girmemiz, Montrö'nün gerçekleşmesinde en önemli unsurlardan birisi. Montrö'nün diplomasi aracılığıyla elde edilmesi gene Atatürk liderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük diplomasi başarılarından birisi. Daha sonra, 1939'a giden dönemde, İngilizler ve Fransızlarla yaptığımız üçlü antlaşma da diplomatik bir başarı. Keza İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ile yakın

Belgrad Üniversitesinde 1971-73 yıllarında Sırpça-Hırvatça eğitimi almıştır. Almanya Göttingen Üniversitesinde 1975-1976 yıllarında Slav Dilleri (Sırpça, Hırvatça, Bosnakça, Bulgarca ve Rusça) ve Doğu Avrupa Tarihi üzerinde çalışmıştır. NATO bursundan yararlanarak, 1977-1978 yıllarında Londra Üniversitesi King's College'de Savaş Bilimi okumuştur. İngiliz Kraliyet Savunma Koleji'ni 1991'de bitirmiştir.

ilişki kurarak yürüttüğümüz politikalarla İnönü'nün büyük mahareti ile İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmamız ve İngilizlerle yakın ilişkilerle de diplomamızı kuvvetlendirmemiz... İngilizler ile 1926'da yaptığımız antlaşma demek ki olumlu gelişmelere yol açıyor. Bu gelişmelerin hepsi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratılmasında barış ve gerçekçilik fikirlerinin olduğunu gösteriyor. Atatürk hiçbir zaman hayalci olmuyor. Devlet adamı olarak gerçekçiliği her boyutuyla görülen, bu bakımdan büyüklüğüne de büyüklük katılan bir devlet adamı. Gerçekçi olmayan bir devlet adamı hiç işe yaramaz. Çünkü gerçekçi olmamak sonunda muhakkak suretle o topluma zorluk ve sorunlar yaratır. Demek ki Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet, Batılı ve laik bir karakterde. Atatürk, böyle bir devletin medeniyet seviyesini yükselterek Nutuk'unda heyecan ile söylediği gibi "Güneş gibidoğacak bir Türkiye" arzusunu taşıyor.

Tam da sizin vurguladığınız bu "gerçekçi dış politika" hususunu açmak istiyorum, müsaadeniz olursa. Nitekim bu konu, Lozan Konferansı etrafında tartışılan bir konu. Şu bağlamda tartışılıyor: Kimi çevreler bu konferansı Misak-ı Milli sınırlarını tam olarak karşılamaması gerekçesiyle başarısızlıkla itham ediyor. Fakat öyle zannediyorum ki bu gerçekçi perspektifi doğru anlarsak, Lozan Konferansı'nın kazanımlarını da doğru anlamak mümkün olur. Bu çerçevede sizin bu gerçekçi dış politikadan anladığınız nedir hocam? Yani gerçekçi bir dış politika neleri ihtiva eder ve Türkiye Cumhuriyeti gerçekçilik minvalinde nasıl bir yol izlemiştir?

Gerçekçilik, içinde bulunduğunuz toplumu bütünüyle kavrayacak bir görüş gerektirir. Hayaller, insanda her zaman mevcut. Biliyorsunuz hayal, edebiyatta, tiyatrodaki çok güzel bir şekilde kullanılıyor. Benim "Lozan Oyunu" adlı bir tiyatro oyunum var. Bu oyunu yazmak için Lozan'ın bütün belgelerini bütün yönleriyle inceledim. Londra'da bulunduğum sırada Lord Curzon'un özel evraklarını da değerlendirdim, görmediğim belge kalmadı. Lozan çok ilginç bir diplomasi mücadelesi, dünyada az görülebilecek bir diplomasi mücadelesi. Biz, İstiklal Savaşı'nı kazandık ve bu savaşın neticesinde bize karşı oluşturulmuş politikalarla bizi yok etmek isteyen ve kendi stratejilerinin ortadan kalkmasından dolayı büyük bir infial içinde olan başta İngiltere olmak üzere diğer ülkelerle karşı karşıya kaldık. Lozan Barış Konferansı tamamıyla İngiltere'nin yönetiminde yürütülen bir barış konferansıydı. Bu da İtalya ve Fransa'nın bizimle daha önce antlaşma yapıp savaştan çekildikleri için zaman zaman İngiltere'nin dümen suyuna katılmak zorunda kalmalarına yol açıyordu. Çünkü onların da bizden barış ile ayrılmasına rağmen tabii ki bu yeni ortaya çıkan durumdan birtakım talepleri vardı. Hem ekonomik hem hukuki kapitülasyonların ortadan kalkması Fransızları, İtalyanları, İngilizleri ve bütün yabancıları çok rahatsız ediyordu. Böyle bir imkânın verilmemesini istiyorlardı. Fransızlar, bize verdiği borçları temin etmeye çalışıyorlardı. Sırplar, bizim Batı Trakya'ya sahip olmamızı istemiyorlardı. Türklerin Avrupa'ya ayak basmalarını istemiyorlardı yani bir kısmı Osmanlı korkusu altındaydı. Biliyorsunuz, biz Batı Trakya'yı Balkan Savaşı'nda kaybettik ve İnönü,

Lozan'da plebisit istedi fakat Curzon "Siz burasını kaybetmişsiniz. Burası artık görüşülecek bir konu değil." dedi ve bizim girişimlerimizi nazarı dikkate almadı. Lozan Konferansı, Sevr Antlaşması'ndan nemalanamamış bu milletlerin "Acaba burada ne koparıyoruz?", "Acaba Sevr'i gerçekleştirebilir miyiz?" mücadelesine giriştikleri bir forum olarak karşımıza çıkıyor. Böyle bir forumda Türk heyetinin büyük bir mücadele içerisinde olduklarını görüyoruz. Hepsi bu oyunu bozmaya çalışıyorlar. Konferansta karşımızdaki devletler Türkiye Cumhuriyeti'ni parça parça atmak istiyorlar. İlk önce milletlere bölmek istiyorlar. Kürt'ü, Gürcü'sü, Laz'ı vesaire... Ellerinden gelen her şeyle yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ayakta kalmayacak ve kısa bir süre sonra dağılmak durumunda kalacak hale getirmek istiyorlar. Bizim bugün uluslararası ilişkilerde kullandığımız *failed state* haline getirmek istiyorlar. Ne demek bu? Dağılmakta olan bir devlet, devlet görevini yerine getiremeyecek bir devlet demek. Nitekim Lozan'dan sonraki dönemde çok önemli. Bu dönemde birtakım ayaklanmalar çıkıyor. Bu ayaklanmalarla ilgili yabancı misyonların yaptıkları değerlendirmeleri iyi görmek lazım. Özellikle Ankara'da çok önemli bir Amerikan büyükelçisi var: Joseph C. Grew. Bu kişi aynı zamanda çok iyi bir diplomat. Lozan'ın birinci döneminde gözlemci yardımcısı, İsviçre'de sefir; ikinci döneminde ise Amerikan gözlemcisi oluyor. Herkes, Amerika'nın Lozan Barış Konferansı'na bir taraf olduğunu düşünür. Hâlbuki değil; Amerika Birleşik Devletleri, Lozan Barış Konferansı'nı imzalayan bir taraf değil. Lozan Barış Konferansı'nda sadece bir gözlemci. Ama bu gözlemci, bütün toplantılara katılıyor,

görüşlerini bildiriyor, oy vermiyor. Böyle enteresan bir durum. Özellikle Amerikalıların Anadolu'daki misyoner faaliyetleri, okulları ve liberal/kapitalist ekonominin yani "Bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler" düşüncesinin gerçekleşmesi konusundaki desteği için, Curzon'un çağrısıyla Amerika Lozan'a gözlemci sıfatıyla giriyor ve neler istediğini belirtiyor. Dolayısıyla böyle bir ortam içerisinde, Türkiye'de çıkan olaylar ile "Acaba cumhuriyet oturacak mı?", "Bu yeni rejim ayakta kalabilecek mi?" soruları Ankara'daki büyük devletlerin kafasını meşgul ediyor. Tabii Ankara'da Yunanların da sefirleri var, ilişkilerimiz var ama sillemizi yedikleri için Türkiye'deki bu gelişmelerin olumsuz şekilde meydana gelmesini ellerini kavuşturarak izleyeceklerini varsaymak lazım. Nitekim Joseph Grew raporlarında, bütün bu olaylar olunca Yunan askeri ataşesinin hemen Atina'ya gittiğini vurguluyor. Bütün bu olaylar, "Bu devlet ayakta kalabilecek mi?" sorusunu beraberinde getiriyor. Yani bir bekleyiş var. Yunanistan'ın savaş sırasında alçakça tahrip ettiği bir alan Anadolu. Bize biliyorsunuz istediğimiz tazminatı da vermiyorlar, toprak veriyorlar Edirne'de. Böylelikle barışı sağlamakta her zaman ileri adımlar atan biz oluyoruz. Böyle bir ortamda Lozan, tamamıyla büyük bir mücadele. Arkasında başarı elde etmiş bir ordu var ama bu ordu hangi şartlar altında başarı elde etmiş? Büyük bir güçlülük elde etmiş. Anadolu halkının halini düşünün. Fakirliğin ne olduğunu size bir örnekle anlatayım. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hocalık yapan Ernst E. Hirsch'in anılarında okumuştum. Fakirliği anlatmak için şu örneği veriyor: "Bir kibrit çöpü, halk bunu dörde

bölerek kullanıyordu.” diyor. Düşünün yani her şey bu kadar dikkatle harcanıyor. Yani fakirliğin olduğu, sıtmanın ve diğer hastalıkların kol gezdiği bir yer Anadolu. Bu cumhuriyette tekrar bir savaşa mı girecektik, Misak-ı Milli'nin oluşturulması için? Bunların hepsi siyasi açıdan gerçekleri bilmeden yapılan değerlendirmeler ama bir tarihçi olarak meselelere baktığımız zaman TBMM Hükümetinin gerçekleriyle Lozan Barış Konferansı en ciddi ve en etkin bir biçimde yürütülmeye çalışılıyor ve bu yürütülüşte İnönü, bütün diplomatların yaptığı gibi Ankara'dan talimat alıyor. Yani TBMM hükümeti Lozan Barış Konferansını yönlendiriyor. İnönü, hiçbir kararı yalnız başına almıyor. Her şeyi Ankara'ya ileterek yapıyor, Ankara'nın talimatını alıyor. Diplomat budur. Diplomat, bütün önemli konularda merkezinden talimat alır. Diplomat, büyük konularda talimat almadan hareket eden bir kişi değildir. Diplomat/Büyükelçi, tek başına hareket eden birisi değildir ama birtakım olaylar vardır ki talimat alınmasını gerektirmez. Buna en güzel örnek Selim Sarper'in İkinci Dünya Savaşı sırasında Molotov'un boğazlardan üs istemesi ve Kars-Ardahan'ın geri verilmesini talep etmesi üzerine derhal bu teklifi reddetmesidir. Bunu Ankara'ya sorup ona göre hareket etmek mevzubahis değil. Bu zaten devletin büyük politikasıdır. Devletin büyük politikalarını her diplomat bilir. Türkiye'nin bağımsızlığına hanel vermemek büyük bir politikadır, grand strategy'dir. Bu grand strategy üzerinde herhangi bir şekilde laf söyleyen bir insan derhal püskürtülür. Dolayısıyla İnönü büyük olaylarda hep Ankara'nın olurluğunu almıştı. Daha önce söylediğim gibi antlaşmayı imzalamak için talimat

talep eder Ankara hükümetinden. Vakit geçer, cevap alamaz. Büyük bir telaşa kapılır. Bunun üzerine bunu bir telgraf ile Atatürk'e iletir ve bir süre sonra Atatürk'ten cevap gelir: “Size güvenimiz tamdır. Antlaşmayı imzalayın.” diye. Bunun üzerine imzalar, kendi başına imzalamaz. Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan sonra Ankara'ya İnönü'nün telgrafı gelir. Saat sabahleyin herhalde 2-3 civarında. Bu telgrafı Rauf Bey alır, ki yanında Atatürk'ün yakını Cebesoy da bulunmaktadır. Bir arabayla köşke çıkarlar. Atatürk uyumaktadır. Emir erine uyandırtırlar Atatürk'ü ve içeri girerek haber verirler. Atatürk büyük bir heyecana kapılır. “İmzalamayacaklarını da düşünüyordum.” der. Bunu Ali Fuat Cebesoy'un anılarında okumak mümkün, buradan zikrediyorum. Atatürk de demek ki son anda vazgeçilmesinden tedirginlik duymaktadır. Ama antlaşmanın imzalandığı haberi gelince, büyük bir huzura kavuşur. Demek ki Lozan Barış Antlaşması müzakerede en üst seviyede mücadele ile varılan bir metin. Lozan'da en önemli mücadele sebeplerinde birisi Musul. Musul, toplantının dışına bırakılıyor. Musul ile ilgili olarak İnönü'nün büyük bir çabası var. Bu çaba ile ilgili belgeleri Curzon'un özel arşivinde buldum. İnönü'nün Curzon ile Musul hakkında konuşmasının raporunu okudum. İnönü bu raporunda Curzon'a, “Yunanlıların yakıp yıktıkları Anadolu'yu imar için Musul'un petrolüne ihtiyacımız var.” diyor. Fakat Curzon, “Para Londra'da, şayet para istiyorsan Londra'daki piyasadan para bulman lazım.” diyor ve kapattırıyor konuyu. Bütün bunlar şunu gösteriyor; TBMM Heyeti, başta İnönü olmak üzere ellerinden gelen bütün güçleriyle bu antlaşmanın her türlü konuda lehimize cereyan

etmesi için mücadele ediyorlar ama bu mücadelelerin bir ortak noktada kesilmesi lazım. Çünkü diplomasiyi yöntemi budur. Diplomasi, ortak noktaya gelip anlaşmak manasını taşır. Bu noktaya gelemiyorsa savaşa gitmek diplomasiyi belki baş vurabileceği bir alan olabilir. Ama bu durum, korkunç bir milli mücadele veren, varını yoğunu bu amaç için harcamış bir yeni devletin, yeniden bir savaşla yok edilme riskini taşır. Bundan dolayı, barış üzerine bir müzakere yöntemi uygulanmıştır Lozan'da ve bu yöntem TBMM Hükümeti tarafından yönlendirilmiştir. İnönü, verilmiş olan gerekli yönergeler tahtında hareket etmiştir. Elimizden geldiği kadar ve imkânlarımızla bu mücadelenin de başarıyla sonuçlanmasına gayret edilmiştir. Lozan Barış Görüşmeleri bir diplomasi başarısıdır ve bir örnek mücadeledir.

Diplomatik ilişkilerde, öyle zannediyorum ki salt bir ülkenin başka bir ülkedeki büyükelçiliği ya da konsoloslukları değil, aynı zamanda o ülkede yaşayan yurttaşları, yani diasporası da önemli bir rol sahibi. Bu konuda sözde Ermeni Soykırımı'nın Batılı ülkelerde parlamentolara taşınması gibi durumları da gündeme alacak olursak diasporaların diplomatik ilişkilere etkisini nasıl değerlendirirsiniz? Burada diasporaların rolü nedir? Diplomatik misyonlarla olan ilişkisi nerede başlar ve nerede biter?

Diaspora, uluslararası ilişkilerde hiçbir zaman ihmal edilmeyecek bir konu. Büyük devletlerin politikaları zaman zaman bazı baskı gruplarının etkisiyle oluşur. Baskı grupları, önemli dış politika şekillendiricileridir. Özellikle ABD bu konuda çok önemli. Amerika'da büyük bir Yunan diasporası

var, İtalyan diasporası, Alman diasporası var. Biliyorsunuz Amerika bir göçmenler ülkesi. Avrupa'nın karşılaştığı bir yığın sorun karşısında Amerika bir *El Dorado* durumunda olmuş. Mesela İrlandalıların topraklarındaki sorun nedeniyle önemli bir kısmı Amerika'ya yerleşmiş. Yunanlılar, Yunanistan büyük ekonomik problemleri olan bir ülke, dünyanın her yerinde diasporaları vardır. Hiç unutmuyorum, Sudan'da büyükelçilik yaptım, Sudan'da Yunan diasporası vardı, örgütlü bir kilisesi vardı. Kinşasa'da, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde büyükelçilik yaptım, Yunan kilisesi vardı. Böylelikle Yunan diasporası dünyanın her tarafına yayılmış. Çünkü Yunanistan, denizciliğin dışında pek yaşama imkân vermeyen, insanların gelirlerini yurtdışında aramaya mecbur kaldıkları bir ülke. Fakat Osmanlı Devleti'nde böyle bir şey olmamış. Anadolu, insanların yemelerine içmelerine imkân sağlayan nefis bir mekân. Osmanlı Devleti'nde göçler genellikle Ermeni olaylarından sonra gerçekleşiyor. Ermenilerin dışında I. Meşrutiyet'ten sonra askerlik hizmetinin Müslim ve gayrimüslim tebaaya uygulanmasının ardından Lübnan/Suriye tarafındaki Hıristiyan Arapların Latin Amerika'ya ve diğer ülkelere gitmelerini görüyoruz. Osmanlılarda zengin ailelerin çocukları da o dönemde okumak için yurtdışına gidiyordu ama orada kalmıyor, memleketlerine dönüyorlardı. Dolayısıyla Türkiye'nin diaspora kavramı ancak 1958-60'lı yıllarda Almanya gibi büyük ekonomik güce sahip olacak ülkelerin işçi sınıfı ihtiyaçlarını gidermek için talepleri üzerine meydana gelen, bizim işçi gücümüzden sonra ortaya çıktı. Amerika'da bu biraz daha değişik; Amerika'da aydınların gitmesi ile oldu ama Ame-

rika'da hiçbir zaman ağırlıklı bir Türk lobisi oluşmadı. Yani Yunanlılara bakarsanız yaklaşık üç milyona yakın Yunanlı olduğu söylenebilir. Önemli sayıda Yahudi örgütlenmesi var. İrlandılar... Almanlar bile bir nebze ülkelerindeki geçim sıkıntılarıyla Amerika'ya göç ediyorlar. Hele İtalyanlar, özellikle Güney İtalya'dan önemli ölçüde Amerika'ya gidiyorlar. Dünyanın her yerinde büyük göçlerle bu ülkelere gidiyorlar ve bu ülkelerdeki senatörler kendi state'lerindeki azınlıkların etkisinde kalarak politika üretiyorlar. Yunanlıların çoğunlukta olduğu bir state'teki senatör, seçimleri kazanmak için bu Yunanlı seçmenin arzularını yerine getiriyor. Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizde Amerikalıların bize yapacakları yardımlar her zaman Yunan lobisinin baskısıyla belirli bir oran içinde olmuştur. Amerika'da Yahudilerin büyük etkisi var. Yani Yahudiler önemli ve son derece etkili bir millet. Biliyorsunuz eğitilmiş, başarılı insanlar ve her yerde etkileri var. Amerika'daki Yahudilerin sözde Ermeni Soykırımı konusunda birtakım yerlerin politikalarına karşın bizimle işbirliği yaptıklarını ve hiçbir zaman Ermenilerin istedikleri kararları Amerikan Senatosunda elde edemediklerini görüyoruz. Çünkü Yahudilerin çok önemli bir etkisi var. Aynı şekilde Fransa'da da bakıyorsunuz örgütlü bir Ermeni kitlesi var; bunlar edebiyatçı, yazar, şarkıcı, film direktörü... Kamuoyunu etkileyen insanlar ve buldukları ülkede siyasi partiler içerisinde önemli yerlere gelmişler. Mesela Fransa'da Devedjian diye bir adam vardı, yeni öldü, çok önemli birisiydi. Ermeni konusundaki kararların oluşmasında Fransız Parlamentosunda önemli rol oynuyordu. Diasporalar önemli ama önemli olmaları için bi-

linçli olmaları lazım. Bilinci olmayan hiçbir kitle, bir işe yaramaz. Kitlenin bilinçli olması ancak diasporadan dış politika konusunda desteklerin beklenmesini mümkün kılar. Bizim yurtdışında kalabalık bir vatandaş kitlemiz var; özellikle Almanya'da üç buçuk milyon, Fransa'da sekiz yüz bin, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de yerleşmiş insanlarımız olduğunu görüyoruz. Fakat bu insanlarımız içerisinde Ermeniler gibi çok yüksek noktalara ulaşan, Avrupa kamuoyunu etkileyecek insanlar ancak yeni yeni ortaya çıkıyor. Bu bir eğitim meselesi... Avrupa'daki diasporamızı boş bırakmamamız lazım. Bu ne demek? Yani onları büyük zorluklar içerisinde bırakmamamız lazım. Türkiye'nin çok düşmanı vardır dünyada. Düşmanlık kavramı, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle başlayarak devam eder. Mesela büyük bir tarihçi var, Bernard Lewis, bir kitabında "Niye Avrupa'da Türk düşmanlığı yaşıyor?" sorusuna karşılık İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra bu düşmanlığın yaygınlaştığını gördüğümüzü bildiriyor. Demek ki böyle bir düşmanlık her zaman mevcut. Bunun dinsel bir kökeni var. Yani Batı'dan bahsediyorum. Türkiye'nin Doğu'daki imajı bambaşka. Bugün dünya Doğu'ya kayıyor tabii. Türkiye, Doğu'daki etkinliğiyle daha büyük bir ülke görünümünde, yani Türkiye'ye Doğu'dan bakarsanız büyük bir güç olarak görünür. Batı'dan bakıldığı zaman devamlı eleştirilen, çeşitli etkileriyle hep sorunları yüzüne vurulmaya çalışılan bir ülke olarak ortaya çıkar. Bütün bu mücadelede Türk diplomasisi başarılı bir şekilde kendisine yapılan bu ithamların üstesinden gelmektedir. Bu peşin hükümlerden kurtulmak için çaba gösterir ama bu peşin hükümler devam edecektir. Ta ki Türkiye

ekonomik açıdan kuvvetli, kültürel açıdan kuvvetli, insan yönünden kuvvetli bir millet haline gelinceye kadar. Sorunlarını çözmüş, ihracatını dört yüz milyar dolara çıkarmış bir Türkiye düşünün. Modern bir ordusu olan, kendisine el uzatıldığı zaman derhal karşısındakini caydırıcı gücüyle susturan ama Batılı kurumlar içinde yer alma arzusunu kaybetmeyen, yani AB üyelik arzusunu kaybetmeyen, NATO'nun içinde etkinliğini sürdüren bir Türkiye bu caydırıcılığıyla karşısındaki ülkelerin dolaplarını bozar. Bu ortamda diaspora da size çok daha fazla bağlanır. Diasporanın tek başına hareket etmesini engellemek, diasporayı kendi milli davalarımız konusunda hassas hale getirmek gerekir. Batılıların, Yunanlıların, Yahudilerin yaptığı gibi buldukları bölgelerin milletvekilli olmaları, partilerinde etki yaratarak bizim aleyhimizdeki oluşumları durdurmaları gerekir. Nasıl olur da Almanya'da üç milyon beş yüz bin kişi varlığımız varken Alman Parlamentosu Ermeni meselesi hakkında aleyhimize bir karar alabilir? Bu kadar insan nasıl olur da bu karar alıcıları etkileyemez? Bu soru sorulmalı ve bunun yarattığı eksiklikler bu sorulara gelecek cevaplara göre giderilmeli ve daha bilinçli bir diaspora oluşturulmalı. Etkin olmak lazım. Bir parlamenter, kendi toplumu içindeki insanların bu taleplerini göz ardı edebiliyorsa bizim insanımızın demek ki taleplerindeki etkinliğin çok fazla olmadığını düşünüyorum.

Hocam sizin birikimlerinizden istifade etmek büyük mutluluk fakat vaktinizi daha fazla almamak adına yalnızca iki soru daha ilave etmek istiyorum röportajımıza. Bu sorular da tarihi ko-

nulara değil, daha ziyade sizin kişisel birikimlerinize dönük olsun istiyorum. İlkin siz sıklıkla iyi bir diplomasinin aynı zamanda iyi yetişmiş bir diplomat kadrosu gerektirdiğini vurguluyorsunuz. Buna istinaden iyi bir diplomat, sizin açınızdan nasıl bir eğitime tabi tutulmalıdır? İyi bir diplomat olmak için kişinin kendisini nasıl yetiştirmesi gerekir? Belki bizi okuyan genç meslektaş adaylarınız için de söyleyecekleriniz bir tavsiye niteliğinde olabilir.

Türk devleti, çok büyük bir devlet. Derin bir alt yapısı olan bir devlet. Dünyanın her yerinde etki sağlamış bir devlet. Balkanlarda altı asra yakın bir etkinliğimiz var. İngilizlerin Hindistan'daki etkisi 150 yılı geçmez. Bizim sadece Macaristan'daki dönemimiz 150 yıldır. Her yerde etkinlik yaratmış büyük bir devlet. Bu büyük devletin izlerini de koruyarak bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yılı aşkın bir dönemde yapılanması, vatandaşlarına sağladığı eğitimi, Osmanlı Devleti'nin sosyal hakları itibariyle çok ileri haklara kavuşmuş olmamız, demokrasimizin işleminin olumlu yönde gelişmesi dikkat çekicidir. Şimdi bu devletin hizmetkarı olmak, onun sorunlarının giderilmesine yardımcı olmak ve bu açıdan diplomasi dediğimiz aracın etkin bir şekilde işleminin sağlamak, iyi yetişmiş, sağlam bir diplomat kadrosunu gerektirir. Diplomat kadrosunun en önemli vasfı, dil hakimiyetidir. Çok iyi bir dil bilgisi lazımdır. Bugün dünya üzerinde İngilizce hâkim, *lingua franca* haline gelmiş, artık her ülke ve Dışişleri Bakanlığı İngilizce konuşan diplomat arıyor. Bunun yanında hiç şüphesiz dünyanın birçok yerinde, birçok dilin hâkim olduğunu görüyoruz. Mesela Afrika'da Fransızca konuşan önemli bir kesim var. Aynı şe-

kilde Arapça konuşan, İspanyolca konuşan bir dünya var. Bugün dünya üzerindeki devletlerin etkileriyle beraber dillerin de öne çıkmasını dikkate alırsak Almanya bugünün en önemli ülkelerinden birisi ve Almanca önemli. Çince de hakeza. Bölge araştırmaları açısından bir diplomatın, uzman diplomat olması gerektiğine inanıyorum ben. Diplomat her şeyi bilen geniş kültürünün yanında bir bölge, bir konu hakkında uzmanlaşmış biri olmak zorundadır şu anki dünya sorunları karşısında. Bugün çok taraflı diplomasi adını verdiğimiz, dünya sorunlarının çözümü için vazgeçilmez bir araç olan bu sahada uzmanlaşmak gerekiyor. Dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunlar nedir peki? Pandemi ile karşı karşıya kaldık mesela, bu konunun çözümü için uzman diplomat bilgisi gerekiyor. Dünya Sağlık Teşkilatı'nın kanallarını harekete geçirmesini değerlendiren, büyük ülkelerdeki sağlık sorunlarını yakından takip edip bilen, uzman bir diplomat kadrosuna ihtiyacımız var. İklim değişikliği her gün takip edilen bir mesele. Aynı şekilde "düzensiz göç" diye bir problemle karşı karşıyayız. Bu konuların uluslararası etkileşimlerindeki etkisi, diğer devletlerle olan sorunlarını konuşacak uzman diplomat gerektirir. Bunun yanında bugün birçok meselenin temelini oluşturan "terörizm", terörizmin de bir yığın alanları var. Bunları bilen ve takip eden uzman diplomata ihtiyacımız var. Bölgeler ve bölge araştırmalarından bahsettim. Diyelim ki Afrika'ya ilgi duydunuz, Afrika kıtasıyla ilgileniyorsunuz. Afrika kıtasıyla ilgilenirken muhakkak Afrika'nın en önemli dili olan Svahili dilini konuşmanız lazım. Ben öğrenmeye çalıştım. Mesela Svahili dilinde "Nasılsınız?" diyeyim size:

"Habari gani?" Svahili daha önce Arap alfabesiyle yazılmış bir dil, misyonerler bunu Latin harfleriyle yazıyor. Zengin Türklerin safari yapmak için Afrika'ya gittiğini duymuşsunuzdur. Safarinin kökeni "sefer"den geliyor. Bilinmeyen yerleri görmek için çıkılan bir sefer. Bunun dışında iyi bir Balkan uzmanı olmak istiyorsanız, muhakkak Balkan dillerinden birini bilmeniz lazım. Her ülke için de aynısı geçerlidir, her şeyde dil çok önemli. İyi diplomat perakendeci değildir. İyi diplomat her şeyi iyi bilen, kökenini bilen bir diplomat haline gelmelidir. Bugün komplike bir dünyadayız. Meseleleri iyi değerlendirmemiz için, meseleler üzerinde dosya bilgisini değerlendirecek, o bölgeler üzerindeki tecrübesiyle, dil bilgisiyle ve önüne gelen konuları sentetik bir tahlil kapasitesine kavuşarak yazacak, karar vericileri bu yönde yönlendirecek bir diplomat tipine ihtiyacımız vardır. Bu diplomat tipi, çok iyi dil bilen ama bunun yanında ikinci bir dili de öğrenen, gittiği bölgelerdeki anadilleri konuşandır. Bugünkü dünya üzerinde diplomatik diller İngilizce ve Fransızca, iki büyük diplomatik dil. Bunların yanında Arapça, İspanyolca, Alman-

Dışişleri Bakanlığı'nda 41 yıl her düzeyde çalışmıştır. Dışişleri Bakanlığı'nın merkez teşkilatında ve Yugoslavya, Batı ve Doğu Almanya, Tayland, Fransa, UNESCO, İngiltere, Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde görev yapmıştır. Misyon Şefi olarak üstlendiği görevler ise şunlardır: Paris Başkonsolosluğu, Belgrad, Hartum ve Kinşasa Büyükelçilikleri.

ca, Çince ve Rusçadan bahsedebiliriz. Benim ilk görev yerim Belgrat'tı. Belgrat'ta büyük bir heyecanla hem Belgrad Üniversitesinde hem Yabancı Diller Okulunda Sırpça öğrendim. Daha sonra misyon şefi olarak, dağıldığı dönemde gittiğim Yugoslavya'da bu bildiğim Sırpça ile temas ettiğim Sırplarla çok iyi ilişki kurdum ve bu karışık dönem boyunca bana hep yakınlık gösterdiler. Dil bilgisi, bir diplomatın bulunduğu ülkedeki en önemli kozudur, en önemli kazancıdır. Kapıları açar, sempati yaratır ve diplomata ilgi duyulmasını sağlar. Dilden sonra en önemli olan şey, iyi bir tarih bilgisidir. Tarih diplomatın alt yapısıdır. Olup bitenleri görmesi, bir olayın tarihsel olarak neden ortaya çıktığını anlaması lazımdır. Her meselenin tarihsel bir altyapısı var. Bunu çeşitli tarafların anlattığı şekilde değil, objektif açıdan görmesi lazımdır. Üçüncü olarak felsefi bir bilgisinin de olması gerekir. Kavramları anlamak, meselelerin altyapısını anlamaya çalışmak, yani felsefe bilgisi diplomata çok önemli bir katkıda bulunur. Karar vericilerine sunacağı konularla ilgili analizlerinin sağlam yapısını felsefe ve tarih bilgisi oluşturur. Felsefi bilgi, kavramları daha iyi ortaya koymak, meselelerin gerçekçi olarak anlatılmasını sağlamak, sadece söz değil ama altyapısını da vurgulamak suretiyle meseleleri bütün boyutuyla ortaya koymasını sağlar. Bunların yanında tabii siyasal bilgiler, uluslararası ilişkiler, iktisat, anayasa gibi ülkelerin karakterlerini yansıtan alanları da bilmek gerekir. Ben Mülkiye kökenliyim, Mülkiye'ye saygı ve sevgi duyan biriyim. Ondan önce Galatasaray Lisesi gibi büyük bir okulda okumak şansına sahip oldum. Bütün bunlar şunu gösteriyor; Türkiye'de kurumlar iyi

diplomat yetiştirmesine aracı olabilirler. Milli menfaatlerimizin bilinmesinde bu kurumlar bize öncülük ediyor. Tabii yurtdışında okumak, yüksek lisans veya doktora yapmak hem dil bilginize hem de dünyada olup bitenleri bilmenize katkı sağlar. Ama diplomasi bir memuriyettir, memuriyet de kendine göre özellikleri olan bir dünyadır. Zaman dilimi vardır ve kıdemle yükselirsiniz. Amaç ise büyükelçi olmaktır, her diplomat bunu ister. Büyükelçilik de belli birtakım mesafelerin alınması, merhalelerin aşılması ile olur. Bu da zaman mefhumunu öne çıkarır. İyi yetişip, iyi çalışıp bakanlık sınavına girilmesi gerekir. 35 yaşından sonra kimse kabul edilmez. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin iyi yetişmiş diplomatlara ihtiyacı var. Diplomat birçok konuda araştırma ihtiyacı duyar. Diplomatın buna zamanı olmaz. Düşünce kuruluşlarının ürettiklerini, raporlarını okumalıdır, takip etmelidir. Türk düşünce kuruluşları bu bakımdan önemlidir çünkü meseleye Türk optiği ile bakarlar. Dünyada çok düşünce kuruluşu var. Yabancı düşünce kuruluşlarının bütün meselesi kendi çıkarları açısından meseleleri değerlendirmektir. Türk düşünce kuruluşlarının da birinci amacı Türk çıkarı açısından meseleleri değerlendirmektir. Dolayısıyla sağlam Türk düşünce kuruluşları, dış politika konusunda, Dışişleri Bakanlığının çalışmasına katkı sağlamak açısından önemli kuruluşlardır. Uluslararası İlişkiler bölümündeki uzmanlar, genç hocalar, bilgileriyle Türk dış politikasını etkilerler. Aynı şekilde Dışişleri Bakanlığında Stratejik Araştırmalar Merkezi var, bu da böyle bir görev yapmaya çalışıyor. Diplomasi Akademisi var, diplomatları yetiştirmeye çalışıyor. Şunu söyle-

mek istiyorum, diplomasi çok ciddi bir iş. Bugün Türkiye küresel bir aktör. Dünyanın her yerindeki problemlerle ilgileniyor. Soğuk Savaş'tan önce Türkiye, belli çerçeveler içinde hareket ediyordu. Diplomasisi dünyadaki her olayda fikir sahibiydi ama o olaylar hakkında etkinliği yoktu. Bugün Türkiye, Afrika'da aşağı yukarı bütün ülkelerde büyükelçilikler kurarak diplomatik ilişkilerde daha etkin bir politika güdüyor. Ben 2004 ile 2007 arasında Kinşasa'da büyükelçiydim. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin yanında aynı zamanda Kongo Cumhuriyeti'nde, Gabon'da, Angola'da, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ve Burundi'de büyükelçiydim. Bu bölgelere zaman zaman gidip oradaki durumlarla da yakından ilgilendim, yani o bölgeleri de takip ederek Ankara'yı gerekli yazılarımla bilgilendiriyordum. Ama bugün artık her ülkede büyükelçilik açıyoruz. Latin Amerika'yı da mesela etkin olduğumuz bir bölge haline getirdik. Türkiye, Güney Pasifik adalarında bile etkinlik sağlamak istiyor. Çok boyutlu bir dış politikayı izleyen Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki olayları yakından takip eden bir ülke. Türkiye'nin bir küresel güç olduğunu söylemiyorum, dikkat edin buna. Türkiye, dünyadaki olayları takip eden bir aktör. Dünyada ne varsa Türkiye de o konuda bir görüş belirtiyor. Artık olayların arkasında değil, olaylar hakkında değerlendirme yaparak bütün bu olaylara sahip çıkıyor. Bu, Türkiye gibi büyük bir ülkenin, bir devlet geleneği olan bir ülkenin yapması gereken bir şey. Ama bunun için sağlam bir Dışişleri Bakanlığı, sağlam bir ekonomi, sağlam bir ordu ve sağlam bir devlet gerekiyor. Bütün bunlar, görüyorsunuz, diplomasinin vazgeçilmez unsurları oluyorlar. Bunlar içinde de

iyi yetişmiş diplomat, uygulayıcı olarak önem kazanıyor.

Son olarak benim gibi sizi tanıyan pek çok kişinin eminim merakını cezbeden bir hususu sormak istiyorum. Başta da ifade ettiğim gibi hem diplomat kimliğiniz var hem de akademisyen. "Memur hayatından" bahsettiniz, bu memur hayatı içerisinde akademik çalışmalarınızı yürütmek size nasıl zorluklar çıkardı, bu zorluklarla nasıl başa çıkabildiniz? Bu iki alandaki etkinliğinizi birlikte sürdürürken motivasyonunuz neydi?

Çok teşekkür ederim ilginize. Ben Mülkiye'den sonra bir yıl Ankara'da Amme İdaresi Enstitüsünde asistanlık yaptım. O sırada doktora çalışmalarımı yapma imkânım oldu. Bizim zamanımızda yüksek lisans yoktu. Ben sonra yüksek lisans da yaptım, böyle bir eksiklik olmasın diye. Onu da Dil – Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin Tiyatro Bölümünde, Tiyatro Yazarlığı alanında yaptım. Tiyatro yazarlığıma bilimsel bir altyapı sağladım. Lozan Barış Konferansını konu edinen "Lozan Oyunu" başlıklı tezimi başarıyla savundum. Bu tezim daha sonra bir kitap halinde de yayımlandı. Dışişleri Bakanlığına geçtikten sonra tabii doktora yeterlilik sınavı çok önemliydi, o sınavı geçmek için çok çalıştım. Hiç unutmuyorum, Bakanlık'tan geldikten sonra gayet güzel bir şekilde meyve ve yoğurt yiyordum, ondan sonra saat 9 gibi yatıyordum. Saat 2'de kalkıp 6'ya kadar çalışıyordum. 6'da yatıp 8'de kalkıp işe gidiyordum. Böylelikle gayet ciddi şekilde çalıştım. O sınavı ilk girişte kazandım. Ondan sonra da güzel bir tez yazmak fikrini gerçekleştirmek istedim ve Mülkiye'de okurken

çok etkilendiğim Profesör Şerif Mardin ile beraber 60'lı yılların Türkiye'sinde çok lafı edilen "milliyetçilik" kavramını ele almak istedim. "Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu" konulu tezimi çalışmaya başladıktan bir süre sonra Şerif Mardin, Mülkiye'den ayrılıp Boğaziçi Üniversitesine geçti. Ben de tezimi, Mülkiye'nin çok değerli hocalarından biri olan, saygı duyduğum Prof. Dr. Mümtaz Soysal ile bitirdim. Bu tezimi daha sonra bir kitap haline getirdim. Kolay değil tez yazmak. Doktoramı verdikten sonra zaman zaman Mülkiye'de çeşitli vesilelerle İlber Ortaylı ile görüşüyordum. Onunla Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde aynı dönemde okumuştuk. İlber bana devamlı olarak doçentlik sınavına hazırlanmamı telkin ediyordu. O vakit aklıma doçent olmak fikri girdi ve doçent olmak için yayın yapmaya başladım. Mülkiye'de uluslararası ilişkiler doçenti olmak için 1993 yılında doçentlik sınavına girdim. İlk girişte sınavı kazandım. Ondan sonra bulunduğum yerlerde hep dile, bölgeye, sorunlara dikkat ettim. Aydın kimliğimle yeni şeyler öğrenme arzumu hiç kaybetmedim.

Sonrasında, Dışişleri Bakanlığında 2007 yılında yaş haddinden emekli oldum. Doktora ve doçentlik sınavını vermiş olmamdan dolayı ilk önce Atılım Üniversitesinde uluslararası ilişkiler doçenti olarak üç yıl çalıştım. Daha sonra profesörlük kadrosu açılan Çağ Üniversitesine 2010 yılında geçtim. 2012'den itibaren bu üniversitede Uluslararası İlişkiler bölüm başkanı sıfatıyla çalışıyorum. Bu büyük bir mutluluk veriyor. Benim tabii alanım uluslararası ilişkiler. Dolayısıyla ben, pratiğini yaptığım bir alana şimdi teorik açıdan ilgi duyuyorum. Türk Dış Politikası, Amerikan ve Büyük Güçler Dış Politikası, 21. Yüzyılda Diploması ve Diploması Tarihi dersleri veriyorum. Birçok toplantıya katılıyorum. Mülkiye'de Diplomatik Dil (İngilizce – Fransızca) ve Yüksek Lisans ve Doktora dersleri verdim. TASAM'ın 2 yıl Ankara'da direktörlüğünü yaptım, sonra başkan danışmanlığı görevini üstlendim. Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisinde de ders veriyorum. Dünyayı yakından takip etmeye çalışıyorum, yabancı gazeteleri okuyorum, *Le Monde*, *The Economist*... Bütün bunların yanında tabii aile hayatından da bahsetmek gerekiyor. Benim çok değerli bir eşim var, İlknur Elmas Oba, Saint Benoit Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu. Çok iyi yetişmelerine özen gösterdiğimiz bir oğlumuz ve bir kızımız oldu. Eşim çok fedakârlık yaptı. Diplomat çocuğu olmak çok zordur. Her yerde dolaşan ve sonunda dünya vatandaşı haline gelen ama dünyanın öyle olmadığını anlayan ve bu vesileyle çok şey kaybeden olumsuz bir durum ortaya çıkar. Ama biz, tabii eşimin çocuklar üzerindeki etkisiyle, çok iyi iki evlat yetiştirmeyi başardık. Eşime de teşekkür ediyorum, bana sağladıklarıyla. Kolay bir

Emekli olduktan sonra, 2007-2010 yılları arasında Atılım Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Doçenti olarak çalışmıştır. 2010 yılında profesör olmuş ve Çağ Üniversitesi'nde görev yapmaya başlamıştır. Halen bu Üniversitede Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanıdır.

iş değildir bir diplomatın eşi olmak. Bu çalışmaların yapılmasında bana sağladığı destek çok önemli. Hiç şüphesiz mutlu ve huzurlu bir hayat için belki en önemli konu, insanın akıllı bir eşle hayatını paylaşmasıdır. Hayat, hızlı bir şekilde geçiyor. Biraz önce bahsettiğimiz diplomat konusuna şu unsuru da ilave etmek istiyorum. Diplomat, seçkin bir kişidir. Seçkinlik maddi, ailevi bir ilişki değildir. Seçkinlik, insanın kendisini yetiştirmesi, kendisinin insani açılımı, olgunluğuyla irtibatlıdır. Yetişmiş, bilgili, görgülü, yaratıcı, faydalı bir diplomat, seçkin bir diplomattır. Seçkin bir insan, bu vasıfları kendi mesleğinde de toplayan bir insandır. Dolayısıyla seçkin bir insan olmamız bizim elimizde. Bu seçkinlik de iyi yetişmek, insani vasıflarımızı kay-

betmemek, hiddetlerimizi kontrol etmek, yumuşaklıkla isteklerimizi gerçekleştirmek ile mümkündür. Yumuşaklığın da hard power haline dönüşebileceğini düşünmek gerekir. İnsanın seçkinliğiyle yumuşaklığı birleşince etkinliği daha fazla oluyor. Özellikle sizin gibi seçkin bir arkadaşımızın benimle bu görüşmeyi yapması beni çok mutlu etti. Size her konuda başarılar diliyorum.

Çok teşekkür ederiz hocam, bizleri onurlandırılıyorsunuz. Sizin görüşlerinize dergimizde yer vermek bizim için başlı başına bir mutluluk, bir gurur sebebi. Verimli olduğu kadar keyifli bir röportaj oldu. Değerli vaktinizi ayırdığınız için tekrar tekrar teşekkür ederiz.

